

19.3.2026

EOAK/482/2025

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Notari Sofie Roininen

TARKASTUS: PIRKANMAAN HYVINVOINTIALUEEN VAMMAISTEN VAATIVIEN ERITYISPALVELUIDEN TUKIKESKUKSEN YKSIKÖT 6-7.5.2025

Tarkastuskohteet

Autismikuntoutusyksikkö
Lasten kuntoutusyksikkö
Lasten lyhytaikaishoito
Nuorten kuntoutusyksikkö
Psykososiaalinen kuntoutusyksikkö

Tarkastusajankohta

6-7.5.2025

Osallistujat oikeusasiamiehen kansliasta

esittelijäneuvos jaostopäällikkönä Minna Verronen (6-7.5.2025)
esittelijäneuvos Heidi Laurila (6-7.5.2025)
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen (6-7.5.2025)
asiantuntija Ihmisoikeuskeskus Mikko Joronen (6-7.5.2025)
notaari Sofie Roininen (6-7.5.2025)

Ulkopuoliset asiantuntijat

erikoislääkäri Seija Aaltonen (6-7.5.2025)
yhteiskuntatieteiden tohtori, dosentti Antti Teittinen, yhteiskuntatieteiden tohtori, dosentti (7.5.2025)

Osallistujat tarkastusyksiköistä

Tiistaina 6.5.2025

Kaksi sairaanhoitajaa

Keskiviikkona 7.5.2025

Vastuualuejohtaja

Kuntoutusyksikkö, osastonhoitaja

Lasten tilapäishoito, osastonhoitaja

Nuorten kuntoutusyksikkö, osastonhoitaja

Autismikuntoutusyksikkö, osastonhoitaja

Psykososiaalisen kuntoutuksen yksikkö, osastonhoitaja

Asiantuntijapalvelut, palveluvastaava
 Toiminnallinen kuntoutus, osastonhoitaja
 Psykologi
 Lääkäri
 Valvonta- ja asiavastaavatoiminta, palvelupäällikkö

Tarkastuksen tyyppi

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annettu laki 5 §, CRPD,
 OPCAT

Sisällysluettelo

_Toc224907967

1	TARKASTUS JA SEN TARKOITUS	3
1.1	Oikeusasiamiehen tehtävä	3
1.2	Tarkastuskohteet	4
1.3	Tarkastuksen toimittamisesta	4
2	TARKASTUSHAVAINNOT JA APULASIOIKEUSASIAMIEHEN KANNANOTOT	5
2.1	Toimitilat, toiminta ja asiakkaat	5
2.1.1	Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto	5
2.1.2	Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi	7
2.2	Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja rajoittaminen	15
2.2.1	Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto	15
2.2.2	Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi	17
2.2.3	Itsearviointityökalu kehitysvammaisten asumispalvelujen järjestäjille ja tuottajille	24
2.3	Asiakkaiden terveydenhoito ja Tukikeskuksen lääkärivoimavarat	24
2.3.1	Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto	24
2.3.2	Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi	25
2.4	Siirtyminen laitoshoidosta avohuollon asumispalveluihin	28
2.4.1	Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto	28
2.4.2	Tarkastushavainnot ja saatu selvitys sekä arviointi	29
2.5	Oikeusasiamiehen vuositeema: Digitalisoitua julkinen hallinto ja perusoikeudet	31
2.5.1	Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto	31
2.5.2	Vuositeema ja tarkastushavainnot	31
3	TOIMENPITEET	32
	LIITTEET	33
	Liite 1. Oikeusasiamiehen tehtävistä ja tarkastuksen toimittamisesta	34
	Liite 2. Saadut asiakirjat	36
	Liite 3. Pirkanmaan hyvinvointialueen kuvaus vaativien erityispalveluiden tukikeskuksen yksiköistä	38
	Liite 4. Keskeisiä oikeusohjeita	42

1 TARKASTUS JA SEN TARKOITUS

1.1 Oikeusasiamiehen tehtävä

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:n mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin.

Eduskunnan oikeusasiamiehellä on oikeusasiamiehestä annettuun lakiin perustuvia erityistehtäviä, kuten toimiminen kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen kansallisena valvontaelimenä (11 a §) sekä vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen, suojelu ja seuranta (19 f §).

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista osana YK:n vammaissopimuksen (CRPD) 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityisesti huomiota muun muassa vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallistumisen mahdollisuuksiin.

Tarkastuksella haluttiin selvittää erityisesti asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumista ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä.

On hyvä huomioida, että lähinnä edellä mainittuihin aiheisiin kohdistunut tarkastus ei siis käsittänyt yksiköiden kaikkien toimintojen ja menettelyjen havainnointia ja arviointia. Näin ollen kaikki mahdolliset yksiköiden toimintaa koskevat puutteet tai epäkohdat eivät välttämättä nousseet tarkastuksen aikana esille, eivätkä ne siitä syystä ilmene tästä tarkastuspöytäkirjasta.

Oikeusasiamiehen tehtävistä sekä tarkastuksen toimittamisesta on lisätietoa tarkastuspöytäkirjan liitteessä 1.

Asiakirjapyynnön johdosta Pirkanmaan hyvinvointialueelta saadut asiakirjat ilmenevät tarkastuspöytäkirjan liitteessä 2.

Pirkanmaan hyvinvointialueen kuvaus vaativien erityispalveluiden Tukikeskuksen yksiköistä löytyy liitteessä 3.

Keskeisiä oikeusohjeita löytyy kootusti liitteestä 4.

1.2 Tarkastuskohteet

Vammaispalvelujen Tukikeskus sijaitsee Nokialla Pitkäniemen alueella. Tarkastus kohdistui seuraaviin Tukikeskuksessa toimiviin yksiköihin:

- Autismikuntoutusyksikkö
- Lasten kuntoutusyksikkö
- Lasten lyhytaikaishoito
- Nuorten kuntoutusyksikkö
- Psykososiaalinen kuntoutusyksikkö

Tarkastuksella keskusteltiin myös Tukikeskuksen poliklinikan toiminnasta.

1.3 Tarkastuksen toimittamisesta

Tukikeskuksen tarkastus suoritettiin ennalta ilmoittamattomana tarkastuksena tiistaina 6.5.2025 klo 17.40–20.30 ja ennalta ilmoitettuna tarkastuksena keskiviikkona 7.5.2025 klo 9.00–17.00.

Tukikeskuksen asiakkaille, heidän laillisille edustajilleen, omaisilleen sekä läheisilleen tarjottiin ennen tarkastuskäyntejä mahdollisuus keskustella luottamuksellisesti puhelimitse 23–24.4.2025 eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian edustajien kanssa. Keskustelun tarkoituksena oli saada tietoa asiakkaiden kohtelusta, hoidosta ja olosuhteista vammaisten vaativien erityispalveluiden Tukikeskuksen yksiköissä. Yhteydenottoja tuli yhteensä 13.

Tiistaina 6.5.2025 tarkastettiin Autismikuntoutusyksikön ja Psykososiaalisen kuntoutusyksikön turvahuoneet. Keskiviikkona 7.6.2025 järjestettiin aamupäivällä keskustelutilaisuus, johon osallistuivat muun muassa Tukikeskuksen vs. vastuualuejohtaja, yksiköiden osastonhoitajat, lääkäri ja psykologi. Oikeusasiamiehen kanslian esittelijäneuvos Minna Verronen esitteli aluksi oikeusasiamiehen tehtävää. Yksiköiden esihenkilöt esittelivät yksiköiden toimintaa, jonka jälkeen esitettiin kysymyksiä ja keskusteltiin Tukikeskuksen toiminnasta ja itsemääräämisoikeudesta. Tarkastuksen toimittajille kerrottiin Tukikeskuksen toiminnasta tuoden esille myös ongelmakohtia tai keskeneräisiä asioita toiminnan kehittämisessä.

Keskustelutilaisuuden jälkeen tarkastajat kiersivät yksiköissä. Henkilöstön tapaamisille oli varattu osastoilla käytävien keskustelujen ohella myös erillisiä keskustelutiloja. Apulaisoikeusasiamies kiittää henkilökuntaa ja johtoa avoimesta ja rakentavasta keskustelusta ja hyvästä yhteistyöstä tarkastuksen toteuttamisessa.

Tarkastushavainnot esiteltiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinille. Havainnot ja apulaisoikeusasiamiehen kannanotot ilmenevät seuraavassa.

Pirkanmaan hyvinvointialueelle varattiin mahdollisuus kommentoida tarkastuspöytäkirjan luonnosta. Hyvinvointialueen kommentit (3.12.2026 päivätty vastaus 6760/2025) on lisätty tähän pöytäkirjaan.

Apulaisoikeusasiamies kiittää hyvinvointialuetta annetuista kommenteista sekä tarkastushavaintojen perusteella tehdyistä toimenpiteistä.

2 TARKASTUSHAVAINNOT JA APULAIISOIKEUSASIAMIEHEN KANNANOTOT

2.1 Toimitilat, toiminta ja asiakkaat

2.1.1 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto

Toimitilat

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää tarkastuskohteen huomiota akustiikkaan ja aistiesteettömyyteen etenkin autismikuntoutusyksikön osalta.

Apulaisoikeusasiamies suosittelee arvioimaan, voisivatko psykososiaalisen yksikön asiakkaat hyötyä siitä, jos ns. akuutissa kriisivaiheessa olevien asiakkaiden huoneet ja oleskelutilat olisi eriytetty yksikössä.

Apulaisoikeusasiamies toteaa yleisellä tasolla, että toimitilojen rakenteellisen asianmukaisuuden ohella huomiota tulee kiinnittää myös laitospalvelua tarjoavien tilojen kodinomaisuuteen, asiakkaiden yksilölliset tarpeet huomioiden. Apulaisoikeusasiamies pitää kodinomaisuuden huomioimista Tukikeskuksen yksiköissä tärkeänä erityisesti sen vuoksi, että moni asiakas asuu yksikössä pitkään, jopa monen vuoden ajan.

Hyvinvointialueen kommentit

Hyvinvointialue totesi tarkastuspöytäkirjaluonnosta koskevissa kommenteissaan, että toimitilat ovat olleet käytössä yli 10 vuotta ja että esiin tulee tiloihin liittyviä päivitystarpeita. Hyvinvointialue ilmoitti ottavansa tiloihin liittyvät parannusehdotukset huomioon tulevilla korjaushankkeilla.

Ruokahuolto/ateriapalvelut

Apulaisoikeusasiamies ei tarkastushavaintojen perusteella voinut vakuuttua siitä, että asukkaille tarjottava ruoka on laadultaan hyvää ja maukasta. Apulaisoikeusasiamies pyysi tämän vuoksi tarkastuspöytäkirjaluonnoksessa tarkastuskohdetta toimittamaan yksiköiden ruokalistat ja laskelmat ravintoarvoista viimeisen kuluneen kuukauden ajalta.

Hyvinvointialueen kommentit

Hyvinvointialue toimitti apulaisoikeusasiamiehelle pyydetyt tiedot ja totesi tarkastuspöytäkirjaluonnosta koskevissa kommenteissaan seuraavasti:

”Vaativien erityispalveluiden asiakkaiden ateriapalvelun tuottaa Pirkanmaan Voimia. Ateriapalveluiden toteutumista seurataan sopimuksen seurantakokouksissa. Lisäksi vuosittain pidetään vaativien erityispalveluiden ja Pirkanmaan Voimian yhteistyöpalaveri, jossa käsitellään saatu asiakaspalautte sekä asiakastarpeen mukaiset kehittämistoimenpiteet. Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaispalveluilla ja Pirkanmaan Voimialla on ravitsemuksen kehittämisen yhteistyöryhmä, jonka tehtävänä on mm. päättää hyvään ravitsemushoittoon tähtäävistä linjauksista ja muutoksista ruokavalioiden toteuttamiseen ja ruokalistaan huomioiden saadun asiakaspalautteen. Ryhmä kokoontuu kaksi kertaa vuodessa. Tukikeskuksen yksiköillä on käytettävissä myös ravitsemusterapeutin palvelut.

Pirkanmaan Voimia toimittaa asiakkaiden lounas- ja päivällisruuat yksiköihin. Käytössä on kuuden viikon kiertävä ruokalista. Ruoka tulee yksiköihin kylmänä ja lämmitetään lämmitysvaunuissa osastolla. Henkilöstö tilaa asiakkaille ruuan. Vaativissa erityispalveluissa tilattavissa on L annoskoko. Ruuanjaossa asiakkaan yksilölliset tarpeet kuten ruokahalu ja toiveet voidaan ottaa huomioon. Erityisruokavaliot valmistetaan tilauksen mukaan asiakaskohtaisesti. Aamiainen, välipala ja iltapala hankitaan kauppakassipalvelun kautta yksiköihin. Henkilöstö tekee tilauksen kauppakassipalveluun. Henkilöstölle on järjestetty koulutusta, jotta tilaukset olisivat ravitsemussuosituksen mukaisia. Asiakkaiden mieltymyksiä ja toiveita pyritään huomioimaan kauppakassipalvelun tilauksissa mahdollisuuksien mukaan.”

Apulaisoikeusasiamies saattaa ateriapalveluita koskevat havainnot ja saadun selvityksen hyvinvointialueen omaavalvonnan tietoon.

Apulaisoikeusasiamies korostaa riittävän ja laadultaan hyvän ravinnon merkitystä toimintakyvyn ja terveyden ylläpitämisessä osana hyvää hoitoa. Lisäksi apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä asukkaiden ravinnon- ja nesteiden saannin seuranta.

Asiaan liittyvä toimenpide ilmenee kohdasta 3.

Jalkautuva asiantuntijapalvelu

Apulaisoikeusasiamies pitää hyvänä ja tärkeänä, että yksiköistä voidaan tarjota jalkautuvaa asiantuntijapalvelua, jonka avulla voidaan tukea kotona asumista sekä laitospalvelussa olevien asiakkaiden muuttoa avohuollon palveluihin.

Haitta- ja vaaratapahtumista ilmoittaminen

Apulaisoikeusasiamies korosti pöytäkirjaluonnoksessa yleisellä tasolla haitta- ja vaaratapahtumia koskevien ilmoitusten tekemisen tärkeyttä, jotta työ/asiakasturvallisuuteen vaikuttavat tilanteet tulevat näkyviksi ja johdon tietoon. Henkilöstöä tulee tästä syystä kannustaa HaiPro-ilmoitusten tekemiseen. Ilmoitukset tulee käydä asiallisesti läpi, yksiköiden toimintaa tulee ilmoitusten pohjalta arvioida, ja toimintaa kehittää tarpeen mukaan.

Hyvinvointialueen kommentit

Hyvinvointialue totesi tarkastuspöytäkirjaluonnosta koskevissa kommenteissaan seuraavasti:

Vaativien erityispalveluiden yksiköihin on nimetty turvallisuusyhdyshenkilöt sekä lääketurvallisuusvastaavat, jotka toimivat lähiesihenkilöiden työparina Haipro-ilmoitusten käsittelyssä ja kehittämistoimien suunnittelussa. Yhdyshenkilöt opastavat myös uutta henkilöstöä Haipro-käytännöissä. Turvallisuusyhdyshenkilöt kokoontuvat säännöllisesti 3 kk välein yhden osastonhoitajan vetämään turvallisuusyhdyshenkilöiden tapaamiseen, jossa käsitellään yksiköiden ilmoituksia ja jaetaan hyviä käytäntöjä. Haipro-ilmoitusten käsittelyprosessia kehitettiin edelleen syksyllä 2025. Erityistä huomiota on kiinnitetty korjaavien ja ehkäisevien toimien suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä dokumentointiin. Lähtökohtana on, että jokaiseen Haipro-ilmoitukseen suunnitellaan toimenpide, joka toteutetaan, jotta tapahtumien toistuminen pystytään estämään. Asiasta tiedotettiin henkilöstöinfossa ja yksiköiden henkilöstökokouksissa.

Lääkepoikkeamien käsittelyprosessia on kehitetty syksyllä 2025 osana Haipro-ilmoitusten käsittelyprosessin kehittämistä. Erityistä huomiota on kiinnitetty korjaavien ja ehkäisevien toimien suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä dokumentointiin, jotta tapahtumien toistuminen pystytään välttämään. Yksiköiden esihenkilöt käsittelevät lääkepoikkeamat yhteistyössä yksikön lääkehoidonvastuu henkilöiden kanssa. Esihenkilö arvioi missä foorumissa (henkilöstökokous, pienryhmäpalaveri tai keskustelu työntekijän kanssa) lääkepoikkeamaan liittyvät asiat käsitellään. Vaativien erityispalveluiden esihenkilökokouksessa käsitellään yksiköiden lääkepoikkeamat kolmen kuukauden välein.

Apulaisoikeusasiamies pitää hyvänä, että hyvinvointialueella on kehitetty haitta- ja vaaratapahtumia koskevaa käsittelyprosessia edellä ilmoitetun mukaisesti.

2.1.2 Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi

Yleisiä havaintoja

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaisten vaativat erityispalvelut ovat osa ikäihmisten ja vammaisten palvelulinjaa sekä vammaisten palvelujen toimialuetta. Vammaisten vaativien erityispalveluiden Tukikeskuksessa järjestetään vammaispalvelulain (675/2023) ja lain kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977) mukaisia palveluita.

Vuonna 2014 rakennettu Tukikeskus sijaitsee Nokiolla Pitkäniemen alueella, Pyhäjärven rannalla. Tukikeskuksen ympäristössä on puistoa ja kävelypolkuja. Tukikeskuksen yksiköt toimivat kolmessa rakennuksessa. Tukikeskuksen tiloissa toimii myös koulu.

Sosiaalihuoltolain 30 §:n 4 momentin mukaan asiakkaiden käytössä olevien sosiaalipalvelujen toimitilojen on tuettava asiakkaiden sosiaalista vuorovaikutusta. Toimitilojen suunnittelussa ja käytössä on huomioitava asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja edellytykset, esteettömyys ja yksityisyyden suoja.

Tarkastuksen kohteena olleissa yksiköissä kaikilla asiakkailla oli oma huone, jonka yhteydessä oli oma WC/kylpyhuone.

Tarkastetut tilat olivat siistit. Tarkastajien havaintojen mukaan yksiköt olivat esteettömiä liikkumisen apuvälineitä käyttäville henkilöille. Liikkumisen apuvälineitä oli käytössä pääasiallisesti lasten tilapäishoidon ja -kuntoutusyksikön asiakkailla.

Palvelunjärjestäjän on valvontalain 23 §:n 2 momentin mukaan varmistettava omien sekä hankkimiensa palvelujen saatavuus, jatkuvuus, turvallisuus ja laatu. Palvelunjärjestäjän on seurattava myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen henkilöstön riittävyttä sekä tilojen ja laitteiden turvallisuutta ja soveltuvuutta palvelujen toteuttamisessa.

Tarkastuksella käytyjen keskustelujen perusteella tarkastuksen kohteena olevissa yksiköissä ei ollut varsinaista henkilöstövajetta. Tarvittaessa vajaamiehityksellä olevan yksikön resursseja paikattiin täydellä miehityksellä toimivasta yksiköstä. Henkilökunnan haastatteluissa ilmeni, että osaan yksiköistä oli helpommin saatavilla henkilökuntaa kuin toisiin. Nuorten kuntoutusyksikössä oli ollut jonkin verran henkilöstön vaihtuvuutta. Asiassa viitattiin mahdollisiin työnjohdollisiin ongelmiin. Tarkastuksen suorittajat pohtivat, olisiko työterveyshuollon syytä kartoittaa laajemmin tätä asiaa ja tehdä tarvittaessa kehittämissuhteita työilmapiirin parantamiseksi.

Tarkastuksen yhteydessä saaduista haitta- ja vaaratapahtuma ilmoituksista (HaiPro-ilmoitukset) ilmenee, että yksiköissä oli ollut varsin paljon vaara- ja väkivaltatilanteita. Tarkastuksella käydyissä keskustelussa tuli lisäksi esille, että ilmoituksia ei välttämättä aina tehty kaikista tapahtumista.

Tukikeskuksen yksiköiden ruokahuolto tuli ulkopuolisesta ruokapalvelusta. Tarkastuksen suorittajille kerrottiin, että vain harva henkilöstöstä syö ruokapalvelun työpaikkalounasta, koska ruoka ei ole henkilöstön mielestä hyvää.

Tarkastuksen suorittajille kerrottiin, että asiakkailla on myös mahdollisuus saada ruoka-aikojen ulkopuolella muuta välipalaa.

Yksiköiden toiminnasta oli mahdollista antaa anonymisti palautetta yksiköiden eteisissä oleviin palautelaatikkoihin.

Omaisten kuulemisissa nousi esiin mm. lääkitsemiseen, valvontaan ja kuntoutukseen liittyviä huolenaiheita. Omaiset antoivat myös myönteistä palautetta Tukikeskuksen toiminnasta.

Kuva 1. Pääsisäänkäynti.

Yksiköiden piha-alueita on aidattu paikoin korkeilla metalliaidoilla. Korkeasti aidatut piha-alueet estävät asiakkaiden poistumisen yksikön pihalta, mutta voivat mahdollistaa omatoimisen liikkumisen pihalla.

Tukikeskuksen yksiköihin ohjautui asiakkaita Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) päätöksellä, terveydenhuollon läheteellä, vammaissosiaalityöstä sekä mielenterveyspalveluista.

Tarkastajille kerrottiin, että hyvinvointialueen asiakas, jonka tilanne kriisiytyy, ohjataan aluksi terveydenhuollon päivystykseen. Yhteistyön terveydenhuollon, kuten esimerkiksi psykiatrian kanssa, koettiin kohentuneen hyvinvointialueelle siirtymisen myötä.

Henkilöstö koki, että tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määrättyjen henkilöiden asiakasprofiili oli muuttunut merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Yksiköissä on jouduttu pohtimaan sitä, onko tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon osoitetun asiakkaan vastaanottaminen Tukikeskukseen riittävän turvallista, vai tuleeko asiakas siirtää Vaalijalaan.

Yksiköiden toimintaa on yleisellä tasolla kuvattu yksityiskohtaisemmin Pirkanmaan hyvinvointialueen toimittamassa tarkastuspöytäkirjan liitteessä 3 sekä Pirkanmaan hyvinvointialueen verkkosivuilta löytyvissä, yksiköiden omavalvontasuunnitelmissa.

Autismikuntoutusyksikkö

Autismikuntoutusyksikkö on sosiaalihuoltolain 22 §:n mukainen laitospalveluyksikkö. Yksikössä toteutettavan laitoshoidon ohella yksikkö tarjosi myös kotiin (esimerkiksi eri asumisyksiköihin) järjestettäviä, jalkautuvia palveluita. Tarkastuksen aikana kuntoutusohjaajan jalkautuvaa palvelua järjestettiin 2–3 asiakkaalle. Yksikkö ei tarjonnut akuutti/päivystyspalveluita.

Autismikuntoutusyksikössä oli käytössä kuntoutuspalveluina toimintaterapeutin, ravitsemusterapeutin ja psykologin palvelua. Yksikössä tuotiin esille suuri tarve etenkin psykologin palvelulle. Moniammatillinen työryhmä kokoontui yksikössä viikoittain seuratakseen asiakkaiden vointia ja kuntoutusta. Tapaamisilla käsiteltiin yleensä 3–4 asiakkaan tilannetta. Lisäksi työryhmässä arvioitiin rajoitustoimenpiteiden tarvetta.

Autismikuntoutusyksikössä oli tarkastuksen aikana 22 asiakasta. Kaikki yksikön asiakkaat olivat pitkäaikaisessa hoidossa. Useimmat asiakkaat olivat asuneet yksikössä jo useamman vuoden. Kolme pisimpään yksikössä asunutta asiakasta olivat olleet yksikössä vuodesta 2015.

Yksikön tilat oli jaettu neljään pienryhmään sekä kolmeen eriytettyyn asiakastilaan. Yksikön tilat olivat melko pelkistettyjä.

Yhden tai useamman asiakkaan oma huone, tai tila oman huoneen yhteydessä, oli tarkastuksella saadun tiedon mukaan joiltain osin äänieristetty äänieristelevyillä. Tarkastuksella henkilöstö toi esille mahdollista lisätarvetta äänieristyksille, sillä yksikössä oli yhtä aikaa hyvin äänekäs ja erittäin ääniyliherkkä asiakas. Tarkastuksen yhteisessä keskustelussa äänieristyksen mahdollista puutetta ei johdon puolelta täysin tunnistettu.

Autismikuntoutusyksikön piha-alueet oli aidattu korkeilla metalliaidoilla. Joillakin asiakkailla oli käytössä oma, erillinen piha-aitaus. Tarkastuksen aikana ainakin yksi asukas oleskeli omatoimisesti pihalla.

Yksikössä oli eristyshuone, jonka yhteydessä oli oma WC- tila. Eristyshuoneen varusteluun kuului erillinen muovipäällysteinen patja, huonekaluja huoneessa ei ollut. Eristyshuoneen seinällä oli kello ajankulun seuraamiseksi. Huoneessa oli kamera ja puhelin, jolla eristyshuoneessa oleva asiakas voi saada yhteyden kansliassa olevaan henkilökuntaan. Huoneessa ei ollut erillistä soittokelloa, eikä asiakkaan ääni tarkastuksella saadun tiedon mukaan kuulu kansliaan muulloin kuin silloin kun puhelimen luuri on ylhäällä ja hoitaja vastaa puheluun. Toisaalta tarkastuksella kerrottiin, että autismiyksikössä eristäminen on niin harvinaista, että eristyksen aikana hoitaja on yleensä lähellä asiakasta eristyshuoneen ulkopuolella. Yksikössä oli viimeksi ollut eristyshuone eristyskäytössä vuonna 2024.

Eristyshuone sijaitsee käytävän ja 1–2 lukitun välioven päässä pienryhmätiloista, vastapäätä yhden asiakkaan huonetta. Asiakashuoneen ovesta oli ikkuna, josta oli suora näköyhteys käytävälle ja eristyshuoneen ovelelle. Tarkastuksella keskusteltiin eristyshuoneen sijainnista ja sen käytön vaikutuksista ja mahdollisista haitoista vastapäätä asuvalle asiakkaalle. Keskusteltiin esim. mahdollisuudesta käyttää oven ikkunan peittävää verhoa tilapäisesti silloin, kun eristyshuonetta käytetään.

Tarkastuskohde nimesi yksikön suurimmaksi haasteeksi sen, etteivät asiakkaat päässeet muuttamaan yksiköstä eteenpäin avopalveluihin. Tarkastuksella ilmeni, että yksitoista Autismikuntoutusyksikön asiakasta ei enää ollut autismikuntoutusyksikön tarjoaman palvelun tarpeessa, vaan olisivat valmiita siirtymään avopalveluihin. Heidät on asetettu jonoon odottamaan soveltuvaa asumispalvelua. Valtaosa näistä asiakkaista on odottanut avopalveluihin siirtymistä vähintään vuoden ajan, pisimmillään palvelua on odotettu marraskuusta 2018.

Lasten kuntoutusyksikkö

Lasten kuntoutusyksikkö on sosiaalihuoltolain 22 §:n mukainen laitospalveluyksikkö. Yksikössä oli tarkastuksen aikaan kymmenen asiakaspaikkaa alle 18-vuotiaille lapsille. Yksikössä järjestettiin tarpeen mukaan palliatiivista hoitoa ja saattohoitoa. Moniammatillinen asiantuntijaryhmä kokoontui yksikössä viikoittain.

Tarkastuksella kerrottiin, että lasten laitoshoidon suunniteltu lakkautettavan vuoden 2025 loppuun mennessä, jolloin yksikkö muutetaan vaativan moniammatillisen tuen yksiköksi, jossa tarjotaan kuntoutusta, palliatiivista hoitoa ja saattohoitoa, sekä kotiin jalkautuvaa tilapäishoidon palvelua.

Osastoa oli sisustettu kodinomaisesti huomioiden siirtymisissä ja liikkumisessa tarvittavien apuvälineiden tilan tarve.

Kuva 3. Taideteos Lasten kuntoutusosaston yhteisessä tilassa

Tarkastuksen aikana yksikössä oli neljä lasta pitkäaikaisessa hoidossa, lisäksi neljä lasta kävi tilapäishoidon jaksoilla.

Lasten kuntoutusosaston tarkastuksella avoinna olevan asiakashuoneen oven pielessä seinällä oli taulu, jossa oli asiakkaan nimi ja kuva sekä tietoja hänen hoidostaan. Huoneen oven ollessa auki asiakkaan terveystiedot olivat käytävällä liikkuvien henkilöiden, myös yksikössä vierailevien henkilöiden nähtävissä. Asiasta keskusteltiin tarkastuksella vs. vastuualuejohtajan ja osastonhoitajan kanssa, ja asia luvattiin korjata.

Lasten lyhytaikaishoito

Lasten lyhytaikaishoidon yksikkö on sosiaalihuoltolain 21 c §:ssä tarkoitettu ympärivuorokautisen palveluasumisen (avohuollon) yksikkö.

Lasten lyhytaikaishoidon yksikössä oli neljä paikkaa, joista yleensä kaksi oli samanaikaisesti käytössä. Lasten lyhytaikaisen hoidon yksikössä järjestettiin lyhytaikaista huolenpitoa sekä omaishoidon vapaita. Yksikössä toimi oma asiantuntijatyöryhmä.

Kuva 4. Lasten kuntoutusyksikön yhteinen tila.

Yksikkö on tarkoitettu lapsille, jotka eivät pärjää isommissa, ryhmämuotoisissa lyhytaikaisen hoidon yksiköissä.

Yksikössä hoidettavat lapset tarvitsevat jatkuvasti 1–2 hoitajaa/lapsi, lisäksi lapsella saattaa myös olla tarve omalle yöhoitajalle.

Nuorten kuntoutusyksikkö

Nuorten kuntoutusyksikkö on sosiaalihoitolain 22 §:n mukainen laitospalveluyksikkö. Yksikössä oli 13 asiakaspaikkaa, jotka oli jaettu kolmeen pienryhmään. Yksikössä toteutettiin myös asumisharjoittelua.

Yksikössä oli erillinen eristyshuone.

Tarkastuksen aikana yksikön asiakkaat olivat 4–17-vuotiaita lapsia. Neljä lasta oli yksikössä pitkäaikaishoidossa.

Tarkastuskohteesta kerrottiin, että asiakkailla on usein autismikirjon diagnoosi, sekä haastavaa käyttäytymistä ja/tai uni- ja syömisongelmia. Henkilöstön mukaan yksikön asiakasprofiili oli muuttunut viimeisen kahden vuoden aikana.

Kouluikäisistä lapsista osa kävi koulua muualla, osa samassa rakennuksessa toimivassa Rajasalmen koulussa ja osalle opetus järjestettiin osastolla erityisopettajan toimesta.

Moniammatillinen asiantuntijaryhmä kokoontui yksikössä viikoittain.

Myös nuorten kuntoutusyksikköä koskevan keskustelun yhteydessä ilmeni asumispalveluiden paikkaongelma Pirkanmaan hyvinvointialueella. Myös tässä yksikössä oli yksi tai useampi asiakas, jotka voisivat terveydentilansa perusteella siirtyä pois laitospalvelusta, jos soveltuvia pienryhmäkoteja olisi tarjolla avopalveluissa. Ongelma oli merkittävä erityisesti täysi-ikäistyvien asiakkaiden kohdalla, jotka eivät voi jatkaa asumista yksikössä, mutta joille oli ollut haasteellista löytää asumispaikkaa.

Tarkastuskohteesta kerrottiin, että hyvinvointialueella oli tarkastuksen aikaan huutava pula ympärivuorokautista asumispalvelua tuottavista asumispaikoista. Hyvinvointialueella on omia asumisyksiköistä, mutta painopisteen asumispalveluiden järjestämisessä kerrottiin olevan yksityisessä palveluntuotannossa.

Psykososiaalinen kuntoutusyksikkö

Psykososiaalisessa kuntoutusyksikössä järjestetään hoitoa ja kuntoutusta täysi-ikäisille kehitysvammaisille ja vammaisille henkilöille, joilla voi olla esimerkiksi käyttäytymisen säätelyn haasteita, mielenterveysongelmia, päihdeongelmaa ja/tai erilaisia arjessa selviytymisen haasteita.

Yksiköstä järjestettiin myös jalkautuvaa palvelua mm. avohuollon asumisyksiköiden henkilökunnan tueksi. Jalkautuva palvelu koettiin yksikössä tärkeäksi.

Yksikössä oli 25 asiakaspaikkaa. Asiakkaista kolme oli tilapäishoidossa, 22 pitkäaikaisessa hoidossa. Tarkastuksen aikaan viisi asiakasta oli yksikössä tahdosta riippumattomassa hoidossa. Yksikön asiakkaista kymmenen henkilöä jonotti omaa asuntoa avohuollon puolelta.

Uusien, lyhytaikaiseen hoitoon tulevien asiakkaiden kerrottiin muuttavan ryhmän dynamiikkaa. Tämän nähtiin olevan osin perusteltua osana kuntoutusta, mutta osin tilanne koettiin myös asiakkaiden kannalta kielteisenä. Henkilökunnan kanssa käydyissä keskusteluissa nousi esille kysymys yksikön tilojen yleisestä soveltuvuudesta, koska joidenkin asiakkaiden levoton käyttäytyminen häiritsi ajoittain muiden asiakkaiden yksityisyyttä. Myös uusien asiakkaiden tulo saattoi aiheuttaa jo kuntoutuneille asiakkaille stressiä/pelokkuutta.

Yksikön henkilöstövoimavarat koettiin hyvänä, yksikössä oli hyvä henkilöstöpysyvyys ja henkilöstöä oli myös mahdollista lisätä tarpeen mukaan. Moniammatillinen työryhmä kokoontui yksikössä viikoittain.

Kuva 5. Psykososiaalinen kuntoutusyksikkö.

2.2 Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja rajoittaminen

2.2.1 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto

Apulaisoikeusasiamies korostaa yleisesti, että vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumista tulee edistää ja vahvistaa sosiaalipalveluita järjestettäessä ja toteutettaessa. Hyvinvointialueen tulee arvioida ja seurata rajoitustoimenpiteiden käyttöä erityishuollossa.

Apulaisoikeusasiamies pitää hyvänä ja tärkeänä sitä, että Tukikeskuksen yksiköissä pohditaan keinoja asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi ja rajoitustoimenpiteiden vähentämiseksi. Apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä myös hyvinvointialueen IMO-käsikirjan sisältämiä keinoja itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää tarkastuskohteen huomiota siihen, että rajoitustoimenpiteitä käytettäessä arvioidaan huolellisesti, mihin lain säännökseen päätökset perustuvat.

Apulaisoikeusasiamies totesi tarkastushavaintojen perusteella pitävänsä toteutettujen rajoitustoimenpiteiden systemaattisen seurannan puutetta merkittävänä esteenä Tukikeskuksen asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamisessa.

Hyvinvointialueen kommentit

Hyvinvointialue ilmoitti tarkastuspöytäkirjaluonnosta koskevista kommentteistaan muun muassa seuraavasti:

”Rajoitustoimenpideseuranta on yksi johdon raportointijärjestelmään liitettäväksi suunniteltu osa-alue. Kun kattavaa tilastotietoa alkaa kevään aikana kertymään, tarkempaa yksikkökohtaista tarkastelua on mahdollista toteuttaa myös imo-ohjausryhmässä. Syyskuussa 2025 esihenkilöiden kanssa käytiin läpi kehitysvammalain mukaiseen rajoittamiseen liittyvää kokonaisuutta. Erityistä huomiota on kiinnitetty siihen, että ensisijaisesti mietitään ohjauksellisia ja toimintaympäristöön liittyviä keinoja, joiden avulla voidaan välttää rajoitustoimenpiteiden käyttö. Mahdollista rajoitustoimenpidettä ja sen kriteerien täyttymistä arvioidaan huolellisesti yleisten edellytysten sekä rajoitustoimenpidekohtaisten edellytysten näkökulmasta. Lisäksi tarkastuskäynnillä saadun palautteen perusteella on kiinnitetty huomiota rajoitustoimenpidepäätöksen dokumentointiin ja laadulliseen sisältöön siten, että edellä mainitut asiat avataan entistä paremmin päätöksessä. Edellä mainittu toimintatavan muutos on vähentänyt rajoitustoimenpiteiden käyttöä kaikissa yksiköissä.”

Apulaisoikeusasiamies pitää edellä kuvattua toimintatavan muutosta hyvänä. Apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä rajoitustoimenpiteiden kattavaa laadullista ja määrällistä seuranta.

Kameravalvonta

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti tarkastuksella tehtyjen havaintojen perusteella Tukikeskuksen ja Autismikuntoutusyksikön moniammatillisen työryhmän huomiota kameravalvonnan toteuttamisen lainmukaisuuteen.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti tarkastuskohteen huomiota korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisuun 18.8.2017 T 3950 (KHO 2017:132) jossa on katsottu, että kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa, sellaisena kuin se on muutettuna lailla 381/2016, ei ole säädetty rajoitustoimenpiteestä, jonka perusteella voitaisiin päättää kehitysvammaisen henkilön henkilökohtaisessa käytössä olevan huoneen ja wc-tilojen kameravalvonnasta.

Hyvinvointialueen kommentit

Hyvinvointialue totesi tarkastuspöytäkirjaluonnosta koskeissa kommentteissaan, että vaativien erityispalveluiden asiakkaiden käytössä olevien (asiakashuoneet, eriytetyt asiakastilat, käytävät, oleskelutilat ja ulkoilupihat) tilojen kameravalvonta on päädytty aluehallituksen ohjauskirjeen mukaisesti lopettamaan tammikuussa 2026. Kameroiden poistaminen yksiköistä on hyvinvointialueen mukaan aloitettu helmikuussa 2026. Hyvinvointialueen ilmoittaman mukaan autismikuntoutusyksikön yöaikaista henkilöstömitoitusta nostetaan, jotta asiakasturvallisuus pystytään varmistamaan kameravalvonnan päättymisen jälkeen. Kameravalvonta jää käyttöön yksiköiden ulko-oville ja yleisille piha-alueille. Lisäksi turvahuoneissa on käytössä kameravalvonta, jotta näkymä koko tilaan mahdollistuu ja asiakasturvallisuus pystytään varmistamaan.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että kameravalvontaan liittyvä oikeustila on tällä hetkellä epäselvä. Asiaan liittyvä lakiesitys on vireillä eduskunnassa.

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä sitä, että hyvinvointialue on arvioinut kameravalvonnan käytön laajuutta Tukikeskuksen yksiköissä.

Apulaisoikeusasiamies korostaa yleisellä tasolla, että sosiaalihuollon toimintayksiköissä tulee olla riittävästi henkilökuntaa asiakkaiden ympärivuorokautisen hoidon, huolenpidon ja valvonnan turvaamiseksi.

2.2.2 Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi

Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen

Kehitysvammalaissa on säädetty itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön yleisistä ja erityisistä edellytyksistä.

Tukikeskuksen asiakkaiden palvelut ja hoito perustuvat lähtökohtaisesti vapaaehtoisuuteen. Tukikeskuksessa hoidetaan myös tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määrättyjä asiakkaita.

Jokaisessa tarkastuksen kohteena olevassa yksikössä toimi oma moniammatillinen työryhmä, joka seurasi asiakkaiden tilannetta ja kuntoutuksen toteutumista.

Tarkastuksen alkukeskustelussa kerrottiin, että hyvinvointialueella oltiin laatimassa uutta itsemääräämisoikeutta koskevaa yhteismitallista ohjeistusta. Työhön osallistuivat hyvinvointialueen IMO-ohjausryhmä, johon kuului myös Tukikeskuksen edustaja, sekä alueelliset IMO-työryhmät.

Tarkastuksella keskusteltiin siitä, että kattavassa yhteisessä ohjeistuksessa voi olla vaarana, että yksikkökohtaiset erityispiirteet eivät tule riittävällä tavalla huomioituksi. Siksi on aktiivisesti seurattava ja pyrkiä varmistamaan itsemääräämisoikeutta vahvistavia toimenpiteitä yksikkökohtaisesti.

Tarkastuksella keskusteltiin itsemääräämisoikeuden tukemisen tavoista ja erilaisista toimintamalleista itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi. Tukikeskuksen henkilöstö kertoi, että esimerkiksi tilanteissa, joissa asiakas sotkee ulosteella, on esimerkiksi arvioitu asiakkaan päivärytmiä ja sitä, onko hänellä riittävää, mielekästä tekemistä.

Myös Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaispalvelujen IMO-käsikirjassa 28.3.2025 on käsitelty keinoja itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi, kuten asiakkaan tarvitsemien kommunikaatiokeinojen arviointia ja tuettua päätöksentekoa. Lisäksi ohjeissa on käsitelty asiakkaille laadittavia suunnitelmia kuten asiakassuunnitelmaa, kuntoutussuunnitelmaa sekä erillistä IMO-suunnitelmaa.

Tukikeskuksen käytössä oleva itsemääräämisoikeuteen liittyvä ohjeistus painottui pääosin rajoitustoimenpiteiden asianmukaisen toteuttamisen varmistamiseen.

Rajoitustoimenpiteiden käyttö

Rajoitustoimenpiteiden käytön yleisistä sekä rajoitustoimenpidekohtaisista edellytyksistä säädetään kehitysvammalain pykälissä 42 d – 42 n.

Kehitysvammalain 42 d §:n 1 momentin mukaan erityishuoltoa toteutetaan ensisijaisesti yhteisymmärryksessä erityishuollossa olevan henkilön kanssa. Erityishuollossa voidaan käyttää 42 f—42 n §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä ainoastaan silloin, kun:

- 1) erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;
- 2) rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä hänen terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi; ja
- 3) muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Kehitysvammalain 42 d §:n 2 momentin mukaan rajoitustoimenpiteen on oltava henkilön hoidon ja huolenpidon kannalta perusteltu, tarkoitukseen sopiva ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Jos henkilöön kohdistetaan useampia rajoitustoimenpiteitä samanaikaisesti tai peräkkäin, niiden yhteisvaikutukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Tukikeskuksen yksiköissä oli käytössä useita eri rajoitustoimenpiteitä. Rajoitustoimenpiteiden käytössä korostuivat rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö, aineiden tai esineiden haltuunotto (kaapin ovien lukitseminen) sekä valvottu liikkuminen.

Tarkastuksen yhteydessä yksiköistä saatiin rajoitustoimenpiteiden tilastoraportit ajalta 1.1.-31.12.2024 ja 1.1.-24.3.2025. Tarkastuksen yhteisessä keskustelussa nousi esille, että Tukikeskus tai Pirkanmaan hyvinvointialue eivät seuraa rajoitustoimenpiteiden määrän tilastollista kehitystä.

Saatujen tietojen mukaan Tukikeskuksessa on käytetty kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain nojalla ajanjaksolla 1.1.-24.3.2025 seuraavia rajoitustoimenpiteitä:

- Aineiden tai esineiden haltuunotto (42 g §)
- Lyhytaikainen kiinnittäminen (42 f §)
- Lyhytaikainen erillään pitäminen (42 i §)
- Poistumisen estäminen (42 n §)
- Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa (42 k §). Välineinä käytössä on ollut kypärä, magneettilukko, lannevyö, pesupritsi, sängynlaidat, turvaliivi/-vyö, pyörätuoli, suihkutuoli.

- Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa (42 l §). Välineinä käytössä on ollut lannevyö.
- Rajoittavien välineiden tai asusteiden toistuva käyttö päivittäisissä toiminnoissa (42 k §). Välineinä käytössä on ollut lannevyö, magneettilukitus, kypärä.
- Rajoittavien välineiden tai asusteiden toistuva käyttö vakavissa vaaratilanteissa (42 l §). Välineinä käytössä on ollut lannevyö ulkoillessa.
- Sitominen, lepositeet (42 l §)
- Valvottu liikkuminen (42 m §)
- Valvottu liikkuminen (42 m §)
- Välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta (42 j §)

Tilastoraporteista ilmeni, että kolmessa yksikössä oli käytetty rajoitustoimenpiteenä veden sulkua huoneesta. Veden sulku oli tilastoraporteissa kirjattu sekä 42 m §:n (valvottu liikkuminen) ja 42 j §:n (välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta) yhteyteen. Hyvinvointialueen rajoitustoimenpiteitä koskevassa ohjeessa veden sulku huoneesta oli kirjattu valvottua liikkumista koskevan pykälän yhteyteen, ja pakonomaisen juomisen rajoittaminen 42 j §:n yhteyteen. Saaduista asiakirjoista ei ilmene, miksi veden sulku oli liitetty valvottuun liikkumiseen.

Kehitysvammalain 42 j §:n 2 momentin mukaan tilanteissa, joissa erityishuollossa oleva henkilö, joka ei kykene päättämään hoidostaan, vastustaa terveydenhuollon antamista, henkilöä hoitava lääkäri tai lääkärin ohjeiden mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva terveydenhuollon ammattihenkilö voi antaa lääketieteellisesti välttämättömän terveydenhuollon henkilön vastustuksesta riippumatta, jos hoitamatta jättäminen uhkasi vaarantaa vakavasti henkilön terveyden.

Edellä todetun säännöksen perustelujen (StVM 4/2016 vp s. 12) mukaan säännöksen mukainen lääketieteellisesti välttämätön terveydenhuolto tarkoittaa esimerkiksi lääkityksen antamista, välttämättömän ravinnon ja nesteytyksen antamista sekä pakonomaisen syömisen tai juomisen rajoittamista tilanteessa, jossa henkilön toiminta uhkaa vaarantaa vakavasti hänen terveytensä. Henkilön tilaa on tällöin seurattava ja arvioitava jatkuvasti hänen terveytensä ja turvallisuutensa edellyttämällä tavalla.

Kameravalvonta

Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan kuntoutusyksiköiden ulko-ovia, yleisiä tiloja, lääkehuoneita sekä eristys huoneita valvottiin kameravalvonnalla. Valvontakameran kuvaa seurattiin henkilökunnan kansliassa olevalta näytöltä.

Tarkastuksella käytyjen keskustelujen perusteella työntekijöille oli epäselvää, olivatko yleisissä tiloissa ja eristyshuoneissa olevat kamerat tallentavia tai kuinka kauan tallenteet säilyvät.

Psykososiaalisen kuntoutusyksikön omavalvontasuunnitelman 21.3.2025 mukaan sähköiset tiedot tallennetaan kameravalvontatallentimilla lääkehuoneiden osalta 30 vuorokautta, ja muiden tilojen osalta 7 vuorokautta.

Asiakashuoneissa ei ollut kameroita, lukuun ottamatta kahta oleskelutilaa, jotka olivat eriytyneissä tiloissa asuvien asiakkaiden omassa käytössä. Ko. asiakkailla oli käytössään oma makuuhuone ja saniteettitila, sekä oleskelutila, josta oli kulku yksikön yleiseen käytävään. Kahteen eriytyneessä asiakastilassa olevaan oleskelutilaan oli asennettu kameravalvonta, jonka kuvaamaa näkymää seurattiin reaaliajassa henkilökunnan kansliassa olevilta näytöiltä.

Lainsäädäntö

Kameravalvonnasta ei ole tällä hetkellä erillistä lainsäädäntöä¹. Kehitysvammalaissa ei ole säädetty myöskään rajoitustoimenpiteestä, jonka perusteella voitaisiin päättää vammaisen henkilön henkilökohtaisessa käytössä olevan huoneen ja saniteettitilojen kameravalvonnasta.

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietinnössä StVM 4/2016 vp— HE 96/2015 vp (s.18) todetaan toimintayksiköiden kulunvalvontaan liittyvästä kameravalvonnasta seuraavasti:

---

¹ Vireillä olevassa Hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain, ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta ([HE 113/2025 vp](#)) ehdotetaan, että sosiaalihuoltolaissa säädettäisiin teknologisten ratkaisujen, kuten esimerkiksi kameravalvonnan, käyttämisestä asiakkaan sosiaalipalveluissa asiakkaan perusoikeuksia kunnioittaen. Ehdotetun 47 §:n 2 momentin mukaan teknologisia ratkaisuja olisi mahdollista ulottaa asiakkaan kotiin ja niillä voitaisiin havainnoida asiakkaan kuvaa, ääntä, liikettä ja elintoimintoja henkilökohtaisessa asuinhuoneistossa muualla kuin saniteettitiloissa, jos se on välttämätöntä asiakkaan hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi. Ehdotettu 48 § mahdollistaisi teknisen valvonnan sosiaalihuollon toimintayksiköiden yleisissä tiloissa. Apulaisoikeusasiamies on antanut esityksestä lausunnon [7061/2025](#).

Silloin, kun kameravalvontaa käytetään toimintayksikön ulko-ovien kulunvalvonnassa, tulee erityisesti pitää huoli toimintayksikössä olevien henkilöiden yksityisyyden suojasta. Yksityisyyttä loukkaavasta kameravalvonnasta voi seurata rangaistus rikoslain 24 luvun 6 §:n mukaisena salakatseluna. Avointa kameravalvontaa, jonka kohteeksi tarkkailtavat joutuvat vain ohimenevästi ja siihen varautuen ja jota ei kohdisteta erityisesti kehenkään, ei rikoslain 24 luvun perustelujen mukaan ole yleensä pidettävä lainkohdassa tarkoitetulla tavalla yksityisyyttä loukkaavana. Samoin on arvioitava tilannetta, jossa tieto kameravalvonnasta on paikalla oikeutetusti oleskelevilla, vaikka tarkkailun kohteeksi voi satunnaisesti joutua muukin kameravalvonnasta tietämätön kuin oikeudettomasti paikalle tullut. Sosiaalihuollon toimintayksikön ulko-ovelle sijoitettujen, kulunvalvontaan tarkoitettujen kameroiden käyttöä ei näin ollen voida pitää yksityisyyttä loukkaavana eikä sitä myöskään voida pitää (kehitysvammalain) 42 m §:ssä tarkoitettuna (valvottua liikkumista koskevana) rajoitustoimenpiteenä.

Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätös KHO: 2017:132 koski kameravalvontaa kehitysvammapsykiatrisessa laituskuntoutuksessa.

Päätöksen mukaan henkilön omassa käytössä oleva huone ja wc-tilat kuuluvat perustuslain 10 §:ssä tarkoitettuun yksityiselämän ja kotirauhan suojan piiriin. Päätöksessä todetaan, että kameravalvonnan käyttämisestä päättäminen ei ole kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain nojalla sallittua. Tältä osin ei päätöksen mukaan ole oikeudellista merkitystä sillä, että rajoitustoimenpide, jota ei sallita mainitussa laissa, mahdollisesti olisi asianomaisen kehitysvammaisen henkilön edun mukainen tai hänen perusoikeuksiaan vähemmän rajoittava kuin sallitut rajoitustoimenpiteet. Päätöksen mukaan kehitysvammaisen henkilön henkilökohtaisessa käytössä olevien tilojen tekniseen valvontaan voi sinänsä olla tietyissä tilanteissa perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäviä syitä. Yksityiselämän ja kotirauhan suojan piirissä olevien tilojen kameravalvonta edellyttää kuitenkin, että siitä säädetään erikseen lailla.

Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä kameravalvonnan järjestämisessä on korostettu vaatimusta suhteellisuusperiaatteen noudattamisesta. Lastensuojelun sijaishuoltoa koskevassa ratkaisussa AOA 15.10.2010 Dnro 1246/4/09 apulaisoikeusasiamies katsoi, että jos kysymys on lapsen terveyden, hoidon tai turvallisuuden kannalta välttämättömästä valvonnasta, jota ei ole muutoin järjestettävissä, voidaan kameravalvontaan ryhtyä. Kameravalvonnan järjestämiseen tulee siten aina olla palvelun järjestämisen kannalta perusteltu, välttämätön syy. Tilanteessa on arvioitava, voidaanko kameravalvonnan sijasta käyttää muita, lapsen yksityisyyttä paremmin huomioivia keinoja.

Terveydenhuollon toimintayksiköitä koskevassa oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä (esim. [EOAK/1234/2023](#) Tarkastus: Pirkanmaan hyvinvointialueen psykiatrian osastot Pitkäniemen sairaalassa 15.-17.5.2023) on todettu, että kameravalvonnalla voidaan yhtäältä edesauttaa potilaan turvallista hoitoa ja sitä kautta edistää perusoikeutena turvattua oikeutta riittäviin terveyspalveluihin sekä oikeutta elämään ja turvallisuuteen, toisaalta sillä puututaan perustuslaissa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattuun potilaan yksityiselämään ja yksityisyyteen.

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin totesi sosiaali- ja terveysministeriölle ja oikeusministeriölle antamassaan esityksessä 17.3.2020 (EOAK/1190/2020), että kuvaamiseen ja kameravalvontaan liittyvä oikeustila on epätydyttävä terveydenhuollon potilaiden perusoikeuksien toteutumisen kannalta, ja että tilanne on epätydyttävä myös henkilökunnan oikeusturvan kannalta. Mahdollista kameravalvontaa arvioitaessa tulee huomioida ainakin EU:n yleiseen tietosuoja-asetukseen, tietosuojalakiin, rikoslakiin ja yksityisyyden suojasta työelämässä annettuun lakiin sisältyvät säännökset.

Apulaisoikeusasiamies on tehnyt asiasta uuden esityksen 9.12.2025 (EOAK/7847/2025). Apulaisoikeusasiamies Sakslin piti kuvaamiseen liittyvää oikeustilaa terveydenhuollon toimintayksiköissä edelleen epäselvänä ja sekä potilaan että hoitohenkilökunnan oikeuksien kannalta epätydyttävänä.

Kehitysvammaisten henkilöiden ympärivuorokautista palveluasumista koskeva ratkaisu [EOAK/2008/2019](#) koski teknistä kuuntelujärjestelmää. Oikeusasiamies korosti, että kehitysvammaisten henkilöiden tehostetun palveluasumisen yksiköissä tulee olla riittävästi henkilökuntaa asukkaiden ympärivuorokautisen hoidon, huolenpidon ja valvonnan turvaamiseksi. Oikeusasiamiehen näkemyksen mukaan teknisen kuuntelujärjestelmän käyttäminen asukkaan kotirauhan piiriin kuuluvassa kodissa saattaa olla ongelmallista yksityisyyden ja yksityiselämän suojan kannalta.

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto on ohjauskirjeessään (AVI dno LSSAVI6772024, Ohjauskirje 16.1.2024, Kameravalvonta sosiaalihuollon) toimintayksiköissä) katsonut, että sosiaalihuollon yksikössä asiakkaan oman huoneen lisäksi yksikön asiakkaiden käyttöön tarkoitetut yhteiset tilat kuuluvat kotirauhan ja yksityiselämän suojan piiriin. Aluehallintovirasto katsoo, että asiakkaan oma huone ja yksikön asiakkaiden käyttöön tarkoitetut yhteiset tilat muodostavat yhdessä asiakkaan kodin, minkä vuoksi myös yksikön yhteisissä tiloissa on annettava asiakkaalle mahdollisuus toteuttaa yksityiselämän piiriin kuuluvia toimintoja ilman, että hänen yksityisyyttään loukataan oikeudettomalla kameravalvonnalla.

Eristyshuoneet

Tukikeskuksessa oli erillisiä eristyshuoneita Autismikuntoutusyksikössä, Nuorten kuntoutusyksikössä ja Psykososiaalisessa kuntoutusyksikössä.

Tarkastuskohteelta saadun tiedon mukaan eristystiloja ei ollut käytetty Autismikuntoutusyksikössä ja Nuorten kuntoutusyksikössä ajalla 16.12.2024 – 16.3.2025. Nuorten kuntoutusyksiköstä kerrottiin turvahuoneen käyttötarpeen vähentyneen viimeisen 2–3 vuoden aikana. Myöskään tarvetta omaan huoneeseen eristämiseen ei viime aikoina ollut ollut.

Psykososiaalisessa kuntoutusyksikössä eristystiloja on käytetty ko. ajalla yhteensä seitsemän kertaa kohdistuen kahteen asiakkaaseen. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan asiakkaita valvottiin erillään pidon aikana jatkuvasti kameravalvonnalla viereisestä kansliatilasta, tai tarvittaessa eristyshuoneen ulkopuolella, jolloin asiakkaaseen oli myös välitön puheyhteys.

Kuva 6. Eristyshuoneen yhteydessä oleva WC-tila ja siellä tarkastuksen aikana säilytyksessä ollut leposidesänky.

2.2.3 Itsearviointityökalu kehitysvammaisten asumispalvelujen järjestäjille ja tuottajille

Eduskunnan oikeusasiamies on yhdessä Ihmisoikeuskeskuksen kanssa tuottanut itsearviointityökalun tukemaan erityishuollon toimijoiden toimenpiteitä asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi. Itsearviointityökalu koostuu kysymyksistä, jotka ohjaavat erityishuoltoa järjestäviä toimijoita omatoimisesti arvioimaan, miten hyvin asumispalveluyksiköiden toiminta ja omaksutut toimintatavat tukevat ja vahvistavat asiakkaiden itsemääräämisoikeutta. Itsearviointityökalun käyttöönotto on helppo sovittaa olemassa oleviin rakenteisiin ja omavalvonnan (omavalvontasuunnitelman) yhteyteen.

Itsearviointityökalu on tämän tarkastuspöytäkirjan liitteenä (erillinen pdf tiedosto) ja sen voi ladata Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivuilta. Verkkosivuilla on myös ohjeet itsearviointityökalun käyttöön: www.ihmisoikeuskeskus.fi (vammainen henkilöiden oikeudet -> Itsemääräämisoikeus asumispalveluissa).

Apulaisoikeusasiamies suosittaa yleisesti, että kehitysvammaisten asumispalvelujen järjestäjät ja tuottajat käyttäisivät itsearviointityökalua omavalvonnan tukena.

2.3 Asiakkaiden terveydenhoito ja Tukikeskuksen lääkärivoimavarat

2.3.1 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että Tukikeskuksessa on ollut merkittävä lääkäri vajaus. Apulaisoikeusasiamies kehottaa Pirkanmaan hyvinvointialuetta pyrkimään edelleen Tukikeskuksen lääkäriresurssin saattamiseen riittävälle tasolle. Asiaan liittyvä toimenpide ilmenee kohdasta 3.

Hyvinvointialueen kommentit

Hyvinvointialue ilmoitti tarkastuspöytäkirjaluonnosta koskevissa kommentteissaan seuraavasti:

”Kehitysvammatyöstä kiinnostuneista lääkäreistä on ollut valtakunnallisesti pulaa jo useiden vuosien ajan, mikä on näkynyt myös Pirkanmaalla. Olemassa olevia vaativien erityispalvelujen vakansseja ei ole lukuisista yrityksistä huolimatta saatu täytettyä. Ongelmaa on ratkottu turvautumalla ostopalveluihin, minkä lisäksi on saatu tukea hyvinvointialueen sisällä avopalveluiden lääkäriyöpanoksesta.

Ongelman ratkaisemiseksi sekä uuden vammaispalvelulain voimaan tultua vuonna 2025 käynnistettiin hyvinvointialueen lääketieteen professiojohtajan johdolla selvitys terveydenhuollon palveluiden järjestämisestä vammaisille henkilöille. Selvityksessä on mm. kartoitettu lääkäreiden halukkuutta toimia kehitysvammatyössä. Selvityksessä havaittiin, että vaikka päätoimiseen vammaisten kanssa työskentelyyn halukkaita lääkäreitä ei juurikaan löydy, kiinnostusta osa-aikaiseen työskentelyyn on. Selvitysvaiheen jälkeen käynnistettiin työryhmä valmistelemaan lääkäripalvelujen uudelleenorganisointia, josta päätökset tehtäisiin vuoden 2026 aikana.

Tavoitteena uudistuksessa on vahvistaa avopalveluiden kehitysvammatyöhön suunnattavia lääkäripalveluja ja samaan aikaan huolehtia myös tarvittava terveydenhuollon palvelu vaativissa erityispalveluissa.

Vaativien erityispalveluiden yksiköiden käytössä on ollut keväästä 2025 alkaen arkipäivisin virka-aikana pääasiallisesti 1–2 läsnä olevaa lääkäriä riippuen viikonpäivästä. Maaliskuussa 2026 lääkäritilanne on parantunut virassa olevan osastonylilääkärin palattua hoitamaan tehtävänsä, jonka myötä yksiköiden käytettävissä on arkipäivisin virka-aikana 2–3 läsnä olevaa lääkäriä riippuen viikonpäivästä. Iltaisin ja viikonloppuisin lääkäripalvelut ovat saatavilla Pirkanmaan hyvinvointialueen päivystyspalveluiden kautta.”

2.3.2 Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi

Tarkastukselle osallistui asiantuntijalääkäri, ja tarkastuksen yhteydessä keskusteltiin myös Tukikeskuksen poliklinikan toiminnasta. Poliklinikka palvelee sekä Tukikeskuksen yksiköissä asuvia asiakkaita että muita asiakkaita. Poliklinikan omavalvontasuunnitelmassa 18.3.2025 (s. 3) todetaan yksikön toiminnasta seuraavasti:

“Vammaispalvelujen poliklinikka tarjoaa moniammatillisia palveluita vammaisuuteen liittyvissä erityiskysymyksissä. Painopistealueita ovat kuntoutuksen suunnittelu, diagnostiikka, mielenterveyteen ja arjen sujumisen haasteisiin liittyvät erityiskysymykset sekä konsultaatiot ja koulutustoiminta.

Vammaispalvelujen poliklinikalla tutkitaan ja arvioidaan asiakkaan erityisen tuen tarpeita sekä suunnitellaan kuntoutusta yhdessä asiakkaan ja hänen lähiverkostonsa kanssa. Palvelut toteutuvat vastaanottokäynteinä, etävastaanottoina sekä tutkimus-, ohjaus- ja tukikäynteinä asiakkaan arjen toimintaympäristöihin. Palveluja tuotetaan sekä omana tuotantona että ostopalveluna.”

Omavalvontasuunnitelman mukaan poliklinikan asiantuntijoista lääkäri, psykologi ja sosiaalityöntekijä osallistuvat Vaativien erityispalveluiden vastuualueen yksiköiden itsemääräämisoikeutta rajoittavien rajoitustoimenpiteiden arviointiin sekä lausuntojen kirjoittamiseen.

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston valvontapäätös 4.12.2024 LSSAVI/17101/2023 ja hyvinvointialueen vastaus 24.3.2025

Aluehallintovirasto antoi sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain (741/2023) 38 §:n nojalla huomautuksen Pirkanmaan hyvinvointialueelle vammaispalvelujen poliklinikan riittämättömästä henkilöstöressurssista sekä puutteellisesta työn organisoinnista. Vammaispalvelujen poliklinikalla ei ollut sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain 9 §:n mukaista riittävää toiminnan edellyttämää henkilöstöä eikä palvelu ollut lain 10 §:n edellyttämällä tavalla laadukasta, asiakaskeskeistä, turvallista ja asianmukaisesti toteutettua.

Pirkanmaan hyvinvointialueen tuli antaa 31.3.2025 mennessä selvitys siitä, mihin jatkotoimenpiteisiin se oli ryhtynyt huomautuksen johdosta epäkohtien korjaamiseksi.

Hyvinvointialue on antanut aluehallintovirastolle 24.3.2025 päivätyn vastauksen. Vastauksen mukaan poliklinikan tilannetta on pystytty korjaamaan siten, että asiakkaiden palvelun tarpeeseen pystytään vastaamaan Uranus-potilasjärjestelmän jonossa olevien asiakkaiden osalta asetetuissa tavoiteajoissa, ja uusien asiakkaiden osalta ajat on pystytty antamaan asiakkaan tarpeen mukaisessa ajassa. Vastauksen mukaan asiakasohjausta on parannettu saadun asiakaspalautteen perusteella ja sairaanhoitajan soittoaikoja on lisätty. Vastauksen mukaan Vaativien erityispalveluiden lääkäritilanne on kuitenkin edelleen huono siltä osin, että lääkärin virkoihin ei ole saatu riittävästi vakituisia lääkäreitä. Tilannetta on pyritty korjaamaan ostopalveluilla. Poliklinikalla työskenteli vastauksen anto hetkellä ostopalvelulääkärit; neurologi 60 % työpanoksella etäpalveluina sekä psykiatri 20 % ja lääkäri 50 % läsnä olevana.

Aluehallintovirastolle annetun vastauksen mukaan puheterapiapalvelut on toteutettu marraskuusta 2024 alkaen ostopalveluina siten, että kaikille puheterapeutin palveluita tarvitseville vammaispalvelujen poliklinikan asiakkaille on palvelu pystytty järjestämään ajantasaisesti. Hyvinvointialueen oma puheterapeutti aloitti tehtävässä 4.8.2025 ja kommunikaatio-ohjaaja 2.6.2025.

Hyvinvointialueella käynnistettiin joulukuussa 2024 uusi työryhmä, jonka tehtävänä oli selvittää, miten terveydenhuollon palvelut järjestetään jatkossa, kun uuden vammaispalvelulain tultua voimaan myös kehitysvammaisten asiakkaiden palvelut järjestetään ensisijaisen lainsäädännön mukaisesti.

Tarkastushavainnot ja arviointi

Lääkärivoimavarat

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan Tukikeskuksen yksiköissä oli seitsemän lääkärin virkaa, joista valtaosa oli täyttämättä tai lääkäri oli virkavapaalla. Muun muassa Vaativien erityispalveluiden vastuualueen ylilääkärin virka ei ollut täytetty, ja samoin lasten ja nuorten yksikön osastonylilääkärin virka oli avoin. Autismi- ja psykososiaalisen yksikön osastonylilääkäri oli virkavapaalla. Moni lääkäreistä työskenteli osa-aikaisesti, esimerkiksi poliklinikan osastonylilääkäri oli osittain virkavapaalla, tehden 15 % työaikaa. Hoitajapulaa ei ollut.

Vapaiden virkojen ja osa-aikaisen työskentelyn johdosta Tukikeskuksen lääkäriresurssi näyttäytyi hajanaisena. Puuttuvia lääkärin palveluja paikattiin ostopalveluilla ja etälääkäripalvelulla. Tarkastuksen yhteiseen keskusteluun 7.5.2025 osallistui ostopalvelulääkäri (psykiatrian erikoislääkäri). Virka-asemaa vaativat päätökset teki hyvinvointialueen lääkäri.

Tukikeskuksessa työskenteli lääkäreitä lähinnä arkisin. Iltaisin ja viikonloppuisin lääkäri oli suunniteltu pyydettyä tarvittaessa Tays Keskussairaalan Päivystys Acutasta, esimerkiksi jos asiakasta jouduttaisiin sitomaan.

Henkilökunnan kuulemisessa ilmeni turhautuminen vallitsevaan lääkäripulaan. Keskusteluissa kerrottiin muun muassa, että lasten yksikössä, jossa lääkäri oli aiemmin ollut paikalla joka päivä, oli lääkäri nyt käytettävissä 2–3 kertaa viikossa etänä. Tarkastuksella keskusteltiin myös lääkäripulan vaikutuksesta saattohoidon toteuttamiseen.

Huoli lääkäreiden saatavuudesta aiheuttaa kuormitusta myös sairaanhoitajien työhön. Osa henkilöstöstä koki, ettei esimiesporras kommunikoinut henkilökunnalle riittävällä tavalla lääkäripulaan liittyviä asioita ja sen parantamiseksi tehtäviä toimenpiteitä.

Lääkehoitosuunnitelmat, lääkehuoneet ja lääkkeiden anto

Asiantuntijalääkäriin arvion mukaan yksiköiden lääkehoitosuunnitelmat sisälsivät olennaiset osat. Lääkehoitosuunnitelmat eivät olleet täysin yhdenmukaisia rakenteeltaan, ja suunnitelmia olisi asiantuntijalääkäriin mukaan hyvä yhtenäistää niin, että esim psykososiaalisen yksikön lääkesuunnitelman rakennetta pidetään mallipohjana. Olennaista olisi myös kuvata jokainen yksikkö erikseen sekä yksikön erityispiirteiden vaikutus lääkehoidon toteutukseen.

Lääkehuoneet olivat siistit ja lämpötilaseurannat tarkat. Vain lääkehoitoon osallistuvilla oli pääsy lääkehuoneeseen. Asiantuntijalääkäriin arvion mukaan pkv- ja N lääkkeiden (pääasiassa keskushermostoon vaikuttavat lääkkeet ja huumausainelääkkeet) säilytys oli asianmukainen. Myös lääkejätteiden ja ruiskujen käsittely oli asianmukaista. Ensiapulaitteet ja lääkkeet olivat helposti saatavilla ja riittävät.

Lääkepoikkeamat raportoitiin Haipro ilmoituksen avulla. Asiantuntijalääkäriin arvion mukaan lääkepoikkeamien analysoinnissa on kehitettävää. Analysointi löytyi ainoastaan psykososiaalisen yksikön vakavasta lääkepoikkeamasta.

Suun terveydenhoito

Tarkastuksella keskusteltiin myös suun terveydenhuollon toteutumisesta. Asiakkaiden hammashoito tapahtui Nokian terveysaseman hammashoitolassa. Yksiköt huolehtivat, että akuuttihoitoon lisäksi myös määräaikaisten tarkastukset hoidetaan.

2.4 Siirtyminen laitoshoidosta avohuollon asumispalveluihin

2.4.1 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto

Apulaisoikeusasiamies pitää erittäin ongelmallisena Tukikeskuksessa vallinnutta asiantilaa, jossa asiakkaiden laitosasuminen oli pitkittynyt tarpeettomasti, koska laitospalvelusta siirtyminen avohuollon asumispalveluihin ei toteutunut yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

Apulaisoikeusasiamies katsoo, että pitkittynyt laitosasuminen ei ole myöskään vammaisyleissopimuksen 19 artiklan mukaista, sillä laitospalvelussa asuminen saattaa merkittäväällä tavalla heikentää henkilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että palvelunjärjestäjän on varmistettava omavalvonnalla sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviensä lainmukainen hoitaminen. Viranomaisilla ja muilla julkista tehtävää hoitavilla on velvollisuus ilmoittaa palveluiden järjestämisen puutteista tai laiminlyönneistä valvontaviranomaiselle asiakkaiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi. Ilmoitusvelvollisuus koskee esimerkiksi tilanteita, joissa hyvinvointialueella ei ole tarjolla riittävästi asiakkaiden tarvitsemia palveluja.

Apulaisoikeusasiamies toteaa edelleen yleisellä tasolla, että palvelunjärjestäjällä ja -tuottajalla on vastuu asiakkaiden tarpeiden mukaisten palvelujen järjestämisestä ja asiakkaiden oikeuksien toteutumisesta palveluita järjestettäessä. Vastuu korostuu, jos palvelunjärjestäjä ja -tuottaja eivät ole sama taho. Sosiaalihuollon asiakkaan palveluista vastaavan hyvinvointialueen on huolehdittava siitä, että asiakkaalle on nimetty omatyöntekijä, joka seuraa asiakkaalle myönnetyn palvelun toteutumista ja tarkistaa asiakassuunnitelmaa tarpeen mukaan.

Hyvinvointialueen kommentit

Hyvinvointialue ilmoitti tarkastuspöytäkirjaluonnosta koskevista kommentteissaan, että laitospalveluissa asuneista aikuisista asiakkaista kolme on muuttanut tarkastusajankohdan jälkeen syksyllä 2025 asumispalveluihin. Hyvinvointialueen mukaan kevään 2026 aikana toteutuu neljä muuttoa ja syksyn 2026 aikana on toteutumassa kahdeksan muuttoa, kun Pirkanmaan hyvinvointialueen uusi Hervantajärven yksikkö aloittaa toimintansa. Alustavia valmisteluja on lisäksi tehty viiden muun asiakkaan muuttojen osalta. Hyvinvointialueen ilmoittaman mukaan pirkanmaalaisten asiakkaiden muuttosuunnitelmia on valmisteltu vammaissosiaalityöstä nimettyjen omatyöntekijöiden johdolla, ja muilta hyvinvointialueilta olevien asiakkaiden palveluista ja muutoista on käyty keskusteluja heidän omatyöntekijöidensä kanssa asiakkaan palveluihin liittyvien palaverien yhteydessä.

Hyvinvointialueen mukaan vammaispalvelujen asumispalvelujonon purkuun ohjattiin vuodelle 2025 rahoitusta 5 miljoonaa euroa.

Investointisuunnitelmissa on myös vuosittain varattuna rahoitusta mahdollisiin kiireellisiin muutostöihin ja kalustamiseen, mikäli kesken talousarviovuoden vapautuu vammaispalvelujen tarpeisiin soveltuvia tiloja.

Apulaisoikeusasiamies pitää hyvänä, että osalle asiakkaista on tarkastuksen jälkeen voitu tarjota avohuollon asumispalvelua, ja sitä, että osa on jo päässyt siirtymään laitoshuollosta avohuollon asumispalveluun.

Apulaisoikeusasiamies tulee jatkossakin seuraamaan Tukikeskuksessa järjestetystä laitoshoidosta avohuollon asumispalveluihin siirtymistä. Asiaan liittyvä toimenpide ilmenee kohdasta 3.

2.4.2 Tarkastushavainnot ja saatu selvitys sekä arviointi

Siirtyminen laitoshoidosta avohuollon asumispalveluihin

Tarkastuskäynnillä nousivat esille haasteet laitospalvelusta avohuoltoon siirtymisessä. Useampi asiakas oli valmis siirtymään avohuollon asumispalveluihin, mutta asiakkaalle soveltuvaa, vapaata paikkaa ei ollut tarjolla.

Tukikeskuksen palveluita järjestetään ensisijaisesti Pirkanmaan hyvinvointialueen asukkaille, mutta Tukikeskuksen yksiköissä on myös asiakkaita muilta hyvinvointialueilta.

Asiakkaiden palvelujen järjestämisestä vastaa kunkin asiakkaan oma hyvinvointialue. Hyvinvointialue vastaa myös oman asiakkaansa asiakassuunnitelman laadinnasta ja seurannasta. Tukikeskuksen yksiköissä asiakkaille laaditaan asiakkaan saaman palvelun toteuttamissuunnitelma ja kuntoutussuunnitelma.

Tarkastuksen yhteydessä saaduista asiakirjoista ilmeni, että ainakin 27 Tukikeskuksen asiakasta odotti sijoittamista ympärivuorokautisen palveluasumisen yksikköön. Saaduista asiakirjoista ilmenee, että monelle asiakkaalle oli tehty kielteinen, muutoksenhakukelpoinen päätös asumispalvelusta, koska vapaata paikkaa ei ollut tarjolla, ja asiakkaat oli asetettu jonoon odottamaan paikkaa.

Tarkastuksella nousi esille, että tilanne saattoi joidenkin asiakkaiden kohdalla aiheuttaa hoidon tulosten heikentymistä ja asiakkaan taantumista.

Tarkastuksella käydyssä keskustelussa Tukikeskuksen johto piti tilannetta kohtuuttomana. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan tilanne johtuu siitä, että hyvinvointialueella ei ole riittävästi ympärivuorokautisen palveluasumisen yksiköitä. Saadun tiedon mukaan asumispalvelua järjestetään Pirkanmaalla pääosin yksityisen palvelutarjonnan kautta. Tarkastuksella kerrottiin, että yksityiset toimijat pystyvät valitsemaan asiakkaansa, jolloin vaativia erityispalveluita tarvitsevat asiakkaat jäävät usein ilman palvelua, koska palveluntarjoajat priorisoivat kevyemmin autettavia asiakkaita. Keskustelussa nousi esille, että yksityiset toimijat ovat haluttomia tuottamaan vaativaa ympärivuorokautista palveluasumista, palvelumuodon aiheuttamien kustannusten vuoksi. Myöskään hyvinvointialue ei saadun tiedon mukaan ole itse investoinut ympärivuorokautisen palveluasumisen kapasiteetin lisäämiseen. Käsillä on siten tilanne, jossa asiakkaiden tarpeen mukaisia asumispalvelupaikkoja ei ole tarjolla riittävästi.

Myös omaisten kuulemisen yhteydessä nousi esiin, että asiakas on odottanut sijoittamista asumispalveluyksikköön pitkään. Omaiset ilmaisivat olevansa turhautuneita tästä asiantilasta. Toisaalta tarkastuksen yhteydessä saadun tiedon mukaan alueen sosiaali- ja potilasasiavastaaville oli tullut yhteydenottoja omaisilta, joissa oli ilmaistu huolta siitä, että läheinen ei enää kuuluisikaan nykyisiin palveluihin, jonka vuoksi palvelut saattavat muuttua.

Ilmoitusvelvollisuus

Tukikeskuksen tarkastuksen yhteydessä 6.5.2025 tehtiin tarkastus myös Pirkanmaan hyvinvointialueen valvontayksikköön. Tarkastuksella ilmeni, että hyvinvointialueella ei ollut vielä annettu yleistä ohjeistusta valvontalain 29 §:n mukaisesta henkilökunnan ilmoitusvelvollisuudesta. Saadun tiedon mukaan ilmoitukset olisi tarkoitus tehdä jatkossa HaiPro järjestelmän kautta.

Valvontalain 29 §:n 2 momentin mukaan palvelunjärjestäjän ja palveluntuottajan henkilöstöön kuuluvan tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai alihankkijana toimivan henkilön on ilmoitettava viipymättä salassapitosäännösten estämättä palveluyksikön vastuuhenkilölle tai muulle toiminnan valvonnasta vastaavalle henkilölle, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan tai potilaan sosiaali- tai terveydenhuollon toteuttamisessa taikka muun lainvastaisuuden.

Tukikeskuksen yksiköitä koskevan tarkastuksen perusteella tarkastuksensuorittajille jäi epäselväksi, millä tavoin valvontalain mukaiset ilmoitukset oli tällä hetkellä tarkoitus tehdä, ja tehtiinkö niitä.

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että julkisella vallalla on perustuslain 19 §:stä seuraava velvollisuus ylläpitää riittävästi omaa tuotantoa sen varmistamiseksi, että se voi kaikissa tilanteissa turvata jokaiselle riittävät ja yhdenvertaiset sosiaali- ja terveystalvet (PeVL 15/2018 vp, s. 16).

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut 1.1.2024 päivätyn ohjeen VN/33652/20231 koskien sosiaali- ja terveydenhuollon valvontalain soveltamista. Ohjeessa (s.23–24) todetaan seuraavasti:

Palveluntuottajan henkilökunnalla on ilmoitusvelvollisuus palveluyksikön vastuuhenkilölle, jos he tehtävissään huomaavat tai saavat tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan tai potilaan sosiaali- tai terveydenhuollon toteuttamisessa. Palveluntuottajan on tiedotettava henkilöstölleen heidän ilmoitusvelvollisuudesta ja sen käyttöön liittyvistä asioista.

Palveluyksikön omavalvontasuunnitelmassa tulee selventää, millä tavalla henkilöstöä on ohjeistettu ilmoitusvelvollisuuden käytössä ja miten saatuja tietoja hyödynnetään omavalvonnassa. Epäkohdalla tarkoitetaan esimerkiksi asiakas- ja potilasturvallisuudessa ilmeneviä puutteita, asiakkaan tai potilaan kaltoin kohtelua ja toimintakulttuuriin sisältyviä asiakkaalle tai potilaalle vahingollisia toimia. Kaltoin kohtelulla tarkoitetaan fyysistä, psyykkistä tai lääkkeillä aiheutettua toimintaa. Toimintakulttuuriin sisältyvissä ongelmissa voi olla kyse esimerkiksi yksilön perusoikeuksien tosiasiallisesta rajoittamisesta vakiintuneena käytäntönä ilman lainsäädännössä olevien edellytysten täyttymistä. Muulla lainvastaisuudella tarkoitetaan palveluja ja niiden saatavuutta tai järjestämistä tai asiakkaan ja potilaan oikeuksista annetun sääntelyn rikkomista.

Ilmoituksen tehneeseen henkilöön ei saa kohdistaa kielteisiä vastatoimia tehdyn ilmoituksen seurauksena.

2.5 Oikeusasiamiehen vuositeema: Digitalisoitua julkinen hallinto ja perusoikeudet

2.5.1 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää yleisellä tasolla Pirkanmaan hyvinvointialueen huomiota asianmukaiseen kirjaamiseen ja tiedonkulkuun Tukikeskuksen henkilöstön kirjatessa asiakastietoja kahteen eri asiakas/potilastietojärjestelmään.

2.5.2 Vuositeema ja tarkastushavainnot

Eduskunnan oikeusasiamiehen vuositeemana oli vuosina 2024–2025 ”digitalisoitua julkinen hallinto ja perusoikeudet”. Oikeusasiamiehelle osoitetut erityistehtävät huomioiden apulaisoikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityistä huomiota siihen, että vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen varmistetaan digitalisaatiokehityksessä.

Julkista hallintoa digitalisoitaessa on varmistettava, että perusoikeuksia noudatetaan täysimääräisesti. Tässä kehityskulussa on varmistettava muun muassa yksilöiden tietosuojat, oikeus yksityisyyteen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, sukupuolten tasa-arvo, palveluiden saavutettavuus ja saatavuus sekä huolehdittava valvonnasta. Digitalisaatiota on toteutettava asiakas- ja ihmislähtöisesti kunnioittaen oikeusvaltioperiaatetta, tehokkaita oikeussuojakeinoja ja lainvalvontaa. Oikeusasiamiehen erityistehtävien kohderyhmät huomioiden oikeusasiamiehen teemassa korostuu myös erityisesti se, että yhteiskunnan toimintaan tulee jatkossakin voida osallistua myös riippumatta siitä, onko henkilöllä mahdollisuuksia käyttää digitaalisia palveluja.

Perusoikeuksien toteutuminen on varmistettava digitaalisen teknologian hyödyntämisessä muuallakin kuin asiakkaille tarjottavissa sähköisissä asiointipalveluissa, kuten esimerkiksi mahdollisen valvontateknologian käytössä.

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaisten vaativien erityispalveluiden Tukikeskuksen yksiköiden tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehen kansliasta tehtiin hallinnon tarkastus [EOAK/1748/2025](#) joka keskittyi erilaisten asiointipalveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen.

Tukikeskuksen yksiköiden tarkastuksella nousi esille tulevia haasteita liittyen asiakastietojärjestelmien käyttöön. Yksiköissä oli tarkastuksen aikana käytössä yksi asiakastietojärjestelmä sosiaali- ja terveydenhuollolle (Uranus). Käynnissä olevan Saga-hankkeen myötä hyvinvointialue oli ottamassa käyttöön uuden sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmän mahdollisesti marraskuussa 2025, ja uuden terveydenhuollon järjestelmän (OMNI360) keväällä 2026. Tarkastuksella kerrottiin, että jatkossa kirjauksia tullaan siis tekemään kahteen eri järjestelmään. Tämän kerrottiin aiheuttavan huolta ja lisäävän riskiä vaaratapahtumiin.

3 TOIMENPITEET

Apulaisoikeusasiamies saattaa ateriapalveluita koskevat havainnot ja saadun selvityksen hyvinvointialueen omavalvonnan tietoon. Hyvinvointialuetta pyydetään ilmoittamaan oikeusasiamiehelle mahdollisista ruokahuoltoon koskevista toimenpiteistään 30.11.2026 mennessä.

Lääkäriresurssia koskevat tarkastushavainnot lähetetään tiedoksi Lupa- ja valvontavirastoon tilanteen jatkoseurantaa varten.

Pirkanmaan hyvinvointialueelta pyydetään 30.11.2026 mennessä tieto siitä, kuinka moni Tukikeskuksen asiakas, joka on hakenut avohuollon asumispalvelua ja/tai jonka on arvioitu olevan valmis siirtymään pois laitoshoidosta, on päässyt siirtymään avohuollon asumispalveluun, ja kuinka moni vielä odottaa paikkaa avohuollon palveluista.

LIITTEET

Liite 1. Oikeusasiamiehen tehtävistä ja tarkastuksen toimittamisesta

Liite 2. Saadut asiakirjat

Liite 3. Pirkanmaan hyvinvointialueen kuvaus vaativien erityispalveluiden
Tukikeskuksen yksiköistä

Liite 4. Keskeisiä oikeusohjeita

Liite 1. Oikeusasiamiehen tehtävistä ja tarkastuksen toimittamisesta

Eduskunnan oikeusasiamies kuuluu YK:n vammaissopimuksen (CRPD) 33 artiklan 2 kohdan mukaiseen rakenteeseen, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityisesti huomiota muun muassa toimitilojen esteettömyyteen sekä vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallistumisen mahdollisuuksiin.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 a §:n mukaan eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) 3 artiklan tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä tehtävässä oikeusasiamies tekee tarkastuksia paikkoihin, joissa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä, kuten esimerkiksi erilaisiin laitoksiin, hoitopaikkoihin tai asumisyksiköihin.

Lain 11 b §:n mukaan kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeusasiamies tarkastaa sellaisia paikkoja, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä joko viranomaisen antaman määräyksen nojalla tai viranomaisen kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella (toimipaikka). Tarkastuksen toimittamiseksi oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä toimipaikan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti vapautensa menettäneiden henkilöiden ja toimipaikan henkilökunnan sekä muiden sellaisten henkilöiden kanssa, jotka voivat antaa tarkastuksen kannalta merkityksellisiä tietoja.

Lain 11 c §:n mukaan oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaisilta ja toimipaikkojen ylläpitäjiltä tiedot toimipaikoissa pidettävien vapautensa menettäneiden henkilöiden määrästä, toimipaikkojen määrästä ja sijainnista sekä vapautensa menettäneiden kohtelusta ja oloista samoin kuin muut valvontaelimen tehtävän hoitamiseksi tarpeelliset tiedot.

Lain 11 g §:n mukaan oikeusasiamies voi kansallisen valvontaelimen tehtävää hoitaessaan käyttää apunaan asiantuntijoita. Oikeusasiamies voi nimetä asiantuntijaksi suostumuksensa tehtävään antaneen henkilön, jolla on kansallisen valvontaelimen tarkastustehtävän kannalta merkityksellistä asiantuntemusta. Asiantuntija voi osallistua 11 b §:ssä tarkoitetun tarkastuksen suorittamiseen, jolloin hänen toimivaltaansa sovelletaan, mitä mainitussa pykälässä ja 11 c §:ssä säädetään.

Oikeusasiamiehen kanslian vuoden 2024 ja 2025 erityisenä teemana on ”Digitalisoituva julkinen hallinto ja perusoikeudet”. Digitalisaatiota on toteutettava asiakas- ja ihmislähtöisesti kunnioittaen oikeusvaltioperiaatetta, tehokkaita oikeussuojakeinoja ja lainvalvontaa.

Julkista hallintoa digitalisoitaessa on varmistettava muun muassa yksilöiden tietosuoja, oikeus yksityisyyteen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, sukupuolten tasa-arvo, palveluiden saavutettavuus ja saatavuus sekä huolehdittava valvonnasta. Perusoikeuksien toteutuminen on varmistettava digitaalisen teknologian hyödyntämisessä muuallakin kuin asiakkaille tarjottavissa sähköisissä asiointipalveluissa, kuten esimerkiksi mahdollisen valvontateknologian käytössä.

Oikeusasiamiehelle osoitetut erityistehtävät huomioiden apulaisoikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityistä huomiota siihen, että vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen varmistetaan digitalisaatiokehityksessä.

Liite 2. Saadut asiakirjat

Pirkanmaan hyvinvointialue toimitti oikeusasiamiehen kansliaan seuraavat tarkastuskäynnin jälkeen pyydetyt asiakirjat:

- Vammaisten vaativien erityispalveluiden yksiköiden voimassa olevat omavalvontasuunnitelmat.
- Vammaisten vaativien erityispalveluiden yksiköiden voimassa olevat lääkehoitosuunnitelmat.
- Tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määräämistä koskevien päätösten lukumäärät ja kestot Vammaisten vaativien erityispalveluiden tukikeskuksessa 2024–2025.
- Tahdosta riippumattoman erityishuollon päätökset.
- Luettelot/tilastoraportit käytetyistä rajoitustoimenpiteistä Vammaisten vaativien erityispalveluiden yksiköissä ajalta 2024–2025 (käytetyt rajoitukset ja määrät yksiköittäin).
- Jokaisesta yksiköstä sukunimen mukaan aakkosissa kahden ensimmäisen asiakkaan: Uusin asiakassuunnitelma, erityishuolto-ohjelma, viranhaltijan viimeisin päätös yksikön toteuttamasta palvelusta, päätökset rajoitustoimenpiteistä, vaativien erityispalveluiden yksikössä laadittu palvelun toteuttamissuunnitelma sekä yksikössä tehdyt päivittäiskirjaukset helmikuun 2025 ajalta.
- Jokaisesta yksiköstä (Autismikuntoutusyksikkö, Lasten kuntoutusyksikkö, Lasten lyhytaikaishoito, Nuorten kuntoutusyksikkö, Psykososiaalinen kuntoutusyksikkö) viisi viimeksi tehtyä kirjallista päätöstä kehitysvammalain mukaisista rajoitustoimenpiteistä.
- Luettelo Vammaisten vaativien erityispalveluiden yksiköistä, joissa on käytössä ns. turvahuone/erillinen eristystila; sekä raportit turvahuoneen käytön lukumääristä ja eristyksen kestoista viimeisen 3 kk ajalta, sekä rajoitusten aikaiset seurantaraportit.
- Yksiköiden HaiPro- tms. häiritsevyyshäiriötapaukset tapahtumaselostuksineen kolmelta viimeiseltä kuukaudelta.
- Yksiköiden asiakasluettelot, joista käyvät ilmi syntymäaika, kotikunta, tulopäivä yksikköön, diagnoosit ja äidinkieli.
- Ohje/Mari Niinivirta 05.12.2024. Kehitysvammalaki 42 k § Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa Lasten kuntoutusyksikön asiakkailla.
- VAPA2035-ohjelman rakenne ja tavoitteet.

- Pirkanmaan hyvinvointialue. IMO-lain 42 p § koonnit ohje.
- ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS KEHITYSVAMMAHUOLLOSSA - opas henkilökunnalle.
- Pirkanmaan hyvinvointialue. Ohjeistusta rajoitustoimenpiteistä.
- Konsultaatio-ohje virka-ajan ulkopuolisiin rajoittamistoimenpiteisiin Pirhan erityishuollon yksiköissä.
- Rajoitustoimenpide pikaohje.
- Lyhyet kuvaukset yksiköiden toiminnasta 28.3.2025.
- Pirkanmaan hyvinvointialue IMO-käsikirja.
- Epäkohtailmoitus Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaispalvelupoliklinikka LSSAVI171012023

Liite 3. Pirkanmaan hyvinvointialueen kuvaus vaativien erityispalveluiden tukikeskuksen yksiköistä

Vaativat erityispalvelut

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaisten vaativat erityispalvelut on osa ikäihmisten ja vammaisten palvelulinjaa sekä vammaisten palvelujen toimialuetta. Vammaisten vaativat erityispalvelut täydentävät sosiaalipalveluiden ja terveydenhuollon peruspalveluita tarjoamalla uuden vammaispalvelulain (675/2023) ja lain kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977) (siirtymäaika 1.1.2025-31.12.2027) mukaisia palveluita. Palveluita tarjotaan ensisijaisesti Pirkanmaan hyvinvointialueen asukkaille.

Vammaispalvelujen vaativissa erityispalveluissa hoidetaan erityiskysymyksiä, kuten:

- moni- ja vaikeavammaisten lasten hoito- ja palvelukokonaisuudet
- kehitysvammaisuuteen liittyvät erityiskysymykset
- asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta edistävät toimenpiteet
- pitkäaikaiset vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen haasteet
- autismikirjon häiriöön liittyvät haasteet.

Asiakkaan palvelut suunnitellaan yksilöllisen tarpeen mukaan. Palveluissa painottuvat asiakkaan osallisuus ja itsemääräämisoikeus. Toiminta perustuu monialaiseen yhteistyöhön asiakkaan, hänen lähiverkostonsa sekä yhteistyökumppaneiden kanssa. Palvelu voi sisältää ohjausta, jalkautuvia käyntejä asiakkaan toimintaympäristöön, vastaanottokäyntejä tai konsultaatioita ja koulutusta. Tarjoamme myös vaativan moniammatillisen tuen jaksopalveluita, lasten lyhytaikaista huolenpitoa sekä järjestämme kehitysvammalain mukaista tahdosta riippumatonta hoitoa.

Vaativat erityispalvelut koostuvat asiantuntijapalveluista, toiminnallisen kuntoutuksen yksiköstä, sekä viidestä kehitysvammalain 9 § tarkoitetusta vaativan moniammatillisen tuen yksiköstä, joista neljä ovat sosiaalihuoltolain 22 § tarkoitettuja laitospalveluyksiköitä (lasten kuntoutusyksikkö, nuorten kuntoutusyksikkö, autismikuntoutusyksikkö ja psykososiaalisen kuntoutuksen yksikkö) ja yksi sosiaalihuoltolain 21 c § tarkoitettu ympärivuorokautisen palveluasumisen yksikkö (lasten lyhytaikaishoito).

Asiantuntijapalvelujen henkilöstöstä on muodostettu yksikkökohtaiset vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmät. Sosiaalityöntekijät moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmiin on nimetty vammaissosiaalityöstä. Lisäksi vaativien erityispalvelujen yhteydessä toimii Pirkanmaan hyvinvointialueen päätöksiä tekevä vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä.

Lasten kuntoutusyksikkö

Lasten kuntoutusyksikkö tarjoaa vaativaa lyhytaikaista huolenpitoa, lapsen asumisen tukea, ohjausta ja hoitoa sekä omaishoidon vapaita yksikön muita palveluita käyttäville alle 18-vuotiaille vaikeasti ja syvästi kehitysvammaisille lapsille. Jakson sisältö ja pituus määritellään yksilöllisesti lapsen ja perheen tarpeiden mukaan. Jalkautuvat palvelut ovat mahdollisia lapsen alkutilanteen kartoittamiseksi ja kuntoutuksen tukemiseksi kotona. Lasten kuntoutusyksikössä toteutetaan palliatiivista hoitoa ja saattohoitoa asiakkaana olevien lasten tarpeen mukaan. Kuntoutusyksikössä on 10 asiakaspaikkaa, jotka jakautuvat pienryhmiin.

Yksikössä työskentelee osastonhoitaja, apulaisosastonhoitaja, kuntoutusohjaaja, 7 sairaanhoitajaa, 22 lähihoitajaa ja osastonsihteeri. Yksikköön on nimetty vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä, joka suunnittelee ja toteuttaa asiakkaiden hoitoa ja kuntoutusta yhdessä asiakkaiden läheisten ja yksikön henkilöstön kanssa.

Nuorten kuntoutusyksikön kuvaus

Nuorten kuntoutusyksikkö tarjoaa lapsen asumisen tukea sekä vaativan moniammatillisen tuen jaksopalveluita alle 18-vuotiaille kehitysvammaisille lapsille ja nuorille. Palveluita tarjotaan myös lasten ja nuorten omiin toimintaympäristöihin. Asiakkailla voi olla mielenterveyden tai tunne-elämän hallinnan vaikeuksia, haastavaa käytöstä, autismikirjon pulmia tai muu neuropsykiatrisen kuntoutuksen tarve. Kuntoutusyksikössä on 13 asiakaspaikkaa, jotka jakautuvat pienryhmiin.

Yksikössä työskentelee osastonhoitaja, apulaisosastonhoitaja, kuntoutusohjaaja, sairaanhoitaja, sosionomeja, lähihoitajia ja osastonsihteeri. Yksikköön on nimetty vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä, joka suunnittelee ja toteuttaa asiakkaiden hoitoa ja kuntoutusta yhdessä asiakkaiden ja heidän läheisten sekä yksikön henkilöstön kanssa.

Lasten lyhytaikaishoito

Lasten lyhytaikaishoito tarjoaa lyhytaikaista huolenpitoa ja omaishoitoa alle 18-vuotiaille vammaisille asiakkaille. Kohderyhmänä ovat Pirkanmaan hyvinvointialueen asiakkaat, jotka tarvitsevat ohjausta ja eriasteista apua ja hoivaa päivittäisissä toiminnoissaan. Yksikössä on 4 asiakaspaikkaa. Yksikön aukioloajat määräytyvät asiakkaiden tarpeiden mukaan. Yksikössä työskentelee osastonhoitaja, kuntoutusohjaaja, sairaanhoitaja, sosionomeja ja lähihoitajia. Yksikön käytettävissä on vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmän palvelut.

Autismikuntoutusyksikkö

Autismikuntoutusyksikkö tarjoaa vaativan moniammatillisen tuen jaksopalveluita täysi-ikäisille kehitysvammaisille henkilöille, joilla on autismin kirjon häiriö, Asperger, ADHD tai muu neuropsykiatrisen kuntoutuksen tarve. Yksikkö tarjoaa myös määräraikaista kuntoutusta täysi-ikäisille kehitysvammaisille henkilöille, joilla on käyttäytymisen säätelyn haasteita, mielenterveysongelmia tai erilaisia arjessa selviytymisen haasteita.

Kuntoutusyksikössä on 20 asiakaspaikkaa, jotka jakautuvat pienryhmiin ja kolmeen yksilöllisesti suunniteltuun asiakaspaikkaan, jossa asiakasta voidaan turvallisessa ympäristössä kuntouttaa hänen omat erityishaasteensa huomioiden.

Yksikössä työskentelee osastonhoitaja, apulaisosastonhoitaja, kuntoutusohjaaja, sairaanhoitaja, sosionomeja, lähihoitajia ja osastonsihteri. Yksikköön on nimetty vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä, joka suunnittelee ja toteuttaa asiakkaiden hoitoa ja kuntoutusta yhdessä asiakkaiden ja heidän läheisten sekä yksikön henkilöstön kanssa.

Psykososiaalinen kuntoutusyksikkö

Psykososiaalinen kuntoutusyksikkö tarjoaa vaativan moniammatillisen tuen jaksopalveluita täysi-ikäisille kehitysvammaisille henkilöille, joilla on käyttäytymisen säätelyn haasteita, mielenterveysongelmia sekä erilaisia arjessa selviytymisen haasteita. Lisäksi yksikkö tarjoaa tahdosta riippumatonta hoitoa ja kuntoutusta rikoksesta tuomitsematta jätetyille ja THL:n hoitoon määräämille henkilöille tai erityishuoltolain mukaisen tahdosta riippumattoman hoidon tarpeessa oleville asiakkaille. Kuntoutusyksikössä on 25 asiakaspaikkaa, jotka jakautuvat pienryhmiin.

Yksikössä työskentelee osastonhoitaja, apulaisosastonhoitaja, kuntoutusohjaaja, sairaanhoitaja, sosionomeja, lähihoitajia ja osastonsihteri. Yksikköön on nimetty vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä, joka suunnittelee ja toteuttaa asiakkaiden hoitoa ja kuntoutusta yhdessä asiakkaiden ja heidän läheisten sekä yksikön henkilöstön kanssa.

Vammaispalvelujen poliklinikka

Vammaispalvelujen poliklinikka tarjoaa moniammatillisia palveluita vammaisuuteen liittyvissä erityiskysymyksissä. Palveluissa painottuvat mielenterveyteen ja arjen sujumisen haasteisiin liittyvät erityiskysymykset sekä konsultaatiot ja koulutustoiminta. Palvelut toteutuvat ensisijaisesti tutkimus-, ohjaus- ja tukikäynteinä asiakkaan omassa toimintaympäristössä, mutta myös vastaanottokäynteinä sekä etävastaanottoina.

Yksikössä työskentelee palveluvastaava, lääkäreitä, psykologeja, fysioterapeutteja, toimintaterapeutteja, puheterapeutti, seksuaaliterapeutti, ravitsemusterapeutti, poliklinikkasairaanhoitaja, asiantuntijahoitaja, kuntoutuksen asiantuntija ja osastonsihtööri.

Toiminnallinen kuntoutus

Toiminnallinen kuntoutus tarjoaa vaativissa erityispalveluissa kuntoutuksessa oleville

asiakkaille yksilöllistä, tavoitteellista päiväaikaista toimintaa heidän asiakassuunnitelmassansa laadittujen tavoitteiden toteutumiseksi.

Yksikössä työskentelee osastonhoitaja, sosionomeja ja lähihoitajia.

Liite 4. Keskeisiä oikeusohjeita

Suomen perustuslaki (731/1999)

Perustuslain 1 §:n mukaan valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet.

Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi sukupuolen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Saman pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Saman pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, sote-järjestämislaki)

Sote-järjestämislain 4 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueen on suunniteltava ja toteutettava sosiaali- ja terveydenhuolto sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisena kuin asiakkaiden tarve edellyttää. Asiakkaan yksilöllisestä palvelutarpeesta ja hoidon tarpeesta arvioinnista säädetään erikseen. Palvelut on toteutettava yhdenvertaisesti, yhteen sovitettuina palvelukokonaisuuksina sekä hyvinvointialueen väestön tarpeet huomioon ottaen lähellä asiakkaita. Palveluja voidaan koota hyvinvointialueen alueella suurempiin kokonaisuuksiin silloin, kun palvelujen saatavuus ja laadun turvaaminen edellyttävät erityisosaamista tai kalliita investointeja tai kun palvelujen tarkoituksenmukainen, kustannusvaikuttava ja tehokas toteuttaminen edellyttävät sitä. Palvelujen kokoamisesta suurempiin kokonaisuuksiin valtakunnallisesti ja hyvinvointialueiden välisen sopimuksen perusteella säädetään 9, 36 ja 39 §:ssä.

Saman pykälän 2 momentin mukaan hyvinvointialueen on turvattava järjestämisvastuullaan olevien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen esteettömyys ja saavutettavuus.

Sote-järjestämislain 8 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialue vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä alueellaan ja on järjestämisvastuussa asukkaidensa sosiaali- ja terveydenhuollosta. Hyvinvointialue saa järjestää ja tuottaa itse sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja toisen hyvinvointialueen alueella vain toimiessaan yhteistyössä tai yhteistoiminnassa kyseisen hyvinvointialueen kanssa siten kuin hyvinvointialueesta annetun lain 6 tai 9 §:ssä tai 8 luvussa taikka tämän lain 9 §:ssä tai 5 luvussa säädetään. Muiden kuin hyvinvointialueen asukkaiden oikeudesta saada hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja säädetään erikseen. Järjestämisvastuun sisällöstä säädetään hyvinvointialueesta annetun lain 7 §:ssä.

Sote-järjestämislain 8 §:n 2 momentin mukaan hyvinvointialueella on oltava riittävä osaaminen, toimintakyky ja valmius vastata sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä ja sen on huolehdittava asukkaidensa palvelutarpeen mukaisesta sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuudesta kaikissa tilanteissa. Järjestämisvastuunsa toteuttamiseksi hyvinvointialueella on oltava palveluksessaan toiminnan edellyttämä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstö sekä hallinnollinen ja muu henkilöstö, hallinnassaan asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet sekä muut tarvittavat toimintaedellytykset. Lisäksi hyvinvointialueella on oltava järjestämisvastuunsa toteuttamisen edellyttämä riittävä oma palvelutuotanto.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta (741/2023, valvontalaki)

Valvontalain 9 §:n 1 momentin mukaan palveluntuottajalla on oltava riittävästi toiminnan edellyttämää henkilöstöä.

Valvontalain 10 §:n 1 momentin mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelun on oltava laadukasta, asiakaskeskeistä, turvallista ja asianmukaisesti toteutettua.

Valvontalain 23 §:n 1 momentin mukaan palvelunjärjestäjän on varmistettava omavalvonnalla sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviensä lainmukainen hoitaminen. Palvelunjärjestäjän on valvottava toimintaansa siten, että sosiaali- ja terveydenhuolto on sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaista kuin asiakkaiden ja potilaiden tarve ja turvallisuus edellyttävät. Palvelunjärjestäjän on otettava toiminnassaan huomioon, että sosiaalihuollon asiakkaiden ja potilaiden palvelut toteutetaan yhdenvertaisesti.

Saman pykälän 2 momentin mukaan palvelunjärjestäjän omavalvontaan kuuluu valvoa oman palvelutuotannon lisäksi eri palveluntuottajien kanssa tekemiensä sopimusten noudattamista sekä ohjata ja valvoa yksityisiä palveluntuottajia ja näiden alihankkijoita jatkuvasti palveluja tuottaessa. Palvelunjärjestäjän on varmistettava omien sekä hankkimiansa palvelujen saatavuus, jatkuvuus, turvallisuus ja laatu. Palvelunjärjestäjän on seurattava myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen henkilöstön riittävyttä sekä tilojen ja laitteiden turvallisuutta ja soveltuvuutta palvelujen toteuttamisessa.

Saman pykälän 2 momentin mukaan palvelunjärjestäjän ja palveluntuottajan henkilöstöön kuuluvan tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai alihankkijana toimivan henkilön on ilmoitettava viipymättä salassapitosäännösten estämättä palveluyksikön vastuuhenkilölle tai muulle toiminnan valvonnasta vastaavalle henkilölle, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan tai potilaan sosiaali- tai terveydenhuollon toteuttamisessa taikka muun lainvastaisuuden.

Saman pykälän 3 momentin mukaan ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava asiasta palvelunjärjestäjälle tai palveluntuottajalle. Palvelunjärjestäjän, palveluntuottajan ja vastuuhenkilön on ryhdyttävä toimenpiteisiin epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan taikka muun lainvastaisuuden korjaamiseksi. Ilmoitus voidaan tehdä salassapitosäännösten estämättä.

Saman pykälän 4 momentin mukaan ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava ja ilmoituksen tehnyt henkilö voi ilmoittaa asiasta salassapitosäännösten estämättä valvontaviranomaiselle, jos epäkohtaa tai ilmeisen epäkohdan uhkaa taikka muuta lainvastaisuutta ei korjata viivytyksettä. Valvontaviranomainen voi päättää toimenpiteistä siten kuin 38 §:ssä säädetään tai antaa 39 §:ssä säädetyn määräyksen epäkohdan poistamiseksi.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000, sosiaalihuollon asiakaslaki)

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Sosiaalihuoltolain 21 c §:n 1 momentin mukaan ympärivuorokautisella palveluasumisella tarkoitetaan asumista yhteisöllistä toimintaa tarjoavassa esteettömässä ja turvallisessa hoivakodissa, palvelukodissa tai vastaavassa asumisyksikössä, jossa henkilöllä on hänen tarpeitaan vastaava asunto ja jossa hän saa asumisyksikön henkilöstöltä viipymättä ja vuorokaudenajasta riippumatta hoitoa ja huolenpitoa myös äkilliseen tarpeeseensa.

Samankaltaisen 2 momentin mukaan ympärivuorokautinen palveluasuminen sisältää henkilön yksilöllisen tarpeen mukaisen vuorokaudenajasta riippumattoman hoidon ja huolenpidon, toimintakykyä ylläpitävän ja edistävän toiminnan, ateriat, vaatehuollon, siivouksen sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävän toiminnan. Palveluasumista on toteutettava niin, että henkilön yksityisyyttä kunnioitetaan ja hänen osallisuuttaan tuetaan. Lisäksi on huolehdittava, että henkilöllä on mahdollisuus saada tarvitsemansa lääkinnällinen kuntoutus ja muut terveydenhuollon palvelut.

Samankaltaisen 3 momentin mukaan ympärivuorokautista palveluasumista järjestetään henkilölle, joka tarvitsee päivittäin vuorokaudenajasta riippumatta jatkuvaa hoitoa ja huolenpitoa tai vaativaa ammatillista hoitoa, joiden järjestäminen kotihoitona, omaishoitona, perhehoitona tai muulla tavalla ei ole mahdollista tai asiakkaan edun mukaista.

Samankaltaisen 4 momentin mukaan ympärivuorokautista palveluasumista järjestetään henkilön tarpeen mukaan pitkäaikaisesti tai lyhytaikaisesti. Lyhytaikainen palveluasuminen voi olla tilapäistä tai säännöllisesti toistuvaa.

Sosiaalihuoltolain 22 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon laitospalveluilla tarkoitetaan hoidon, huolenpidon ja kuntoutuksen järjestämistä muussa kuin 21 c §:ssä tarkoitetussa jatkuvaa hoitoa ja huolenpitoa antavassa sosiaalihuollon toimintayksikössä. Laitospalveluja voidaan järjestää lyhytaikaisesti tai pitkäaikaisesti, päivisin, öisin tai ympärivuorokautisesti. Pitkäaikainen hoito ja huolenpito voidaan toteuttaa laitoksessa vain, jos se on henkilön terveyden tai turvallisuuden kannalta perusteltua, taikka siihen on muu laissa erikseen säädetty peruste.

Samankaltaisen 2 momentin mukaan laitospalveluja toteutettaessa henkilölle on järjestettävä hänen yksilöllisten tarpeidensa mukainen kuntoutus, hoito ja huolenpito. Hänelle on lisäksi pyrittävä järjestämään turvallinen, kodinomainen ja virikkeitä antava elinympäristö, joka antaa mahdollisuuden yksityisyyteen ja edistää kuntoutumista, omatoimisuutta ja toimintakykyä.

Sosiaalihuoltolain 30 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata.

Samanaikaisesti 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa koskevia päätöksiä ja ratkaisuja tehtäessä ja sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan etu siten kuin 4 ja 5 §:ssä säädetään.

Sosiaalihuoltolain 30 §:n 4 momentin mukaan asiakkaiden käytössä olevien sosiaalipalvelujen toimitilojen on tuettava asiakkaiden sosiaalista vuorovaikutusta. Toimitilojen suunnittelussa ja käytössä on huomioitava asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja edellytykset, esteettömyys ja yksityisyyden suoja.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977, kehitysvammalaki)

Kehitysvammalain 42 §:n mukaan erityishuolto on järjestettävä ja erityishuollossa olevaa henkilöä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Erityishuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Erityishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan. Erityishuollossa olevan henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä.

Kehitysvammalain 42 a §:n 4 momentin mukaan vaativan moniammatillisen tuen yksikössä on oltava sen toimintaan ja erityishuollossa olevien henkilöiden erityisiin tarpeisiin nähden riittävä määrä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja muuta henkilökuntaa.

Samanaikaisesti 5 momentin 4 kohdan mukaan erityishuoltoa annettaessa on huolehdittava, että erityishuollossa olevien henkilöiden itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeutta tuetaan ja edistetään asianmukaisin kalustein, välinein ja tilaratkaisuin.

Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja rajoitustoimenpiteiden käyttö erityishuollossa

Kehitysvammalain 42 §:n mukaan erityishuolto on järjestettävä ja erityishuollossa olevaa henkilöä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Erityishuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Erityishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan. Erityishuollossa olevan henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä.

Kehitysvammalain 42 a §: n 1 momentin mukaan erityishuollossa olevan henkilön asiakassuunnitelmaan on kirjattava toimenpiteet, joilla tuetaan ja edistetään henkilön itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Kehitysvammalain 42 a §:n 5 momentin mukaan erityishuoltoa annettaessa on huolehdittava, että:

- 1) vaativan moniammatillisen tuen yksikön henkilökunta perehdytetään ja ohjeistetaan työmenetelmiin ja keinoihin, joiden avulla tuetaan ja edistetään erityishuollossa olevien henkilöiden itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista;
- 2) vaativan moniammatillisen tuen yksikön henkilökuntaan kuuluvat sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöt koulutetaan rajoitustoimenpiteiden käyttöä edellyttävien tilanteiden ennalta ehkäisemiseen ja rajoitustoimenpiteiden asianmukaiseen käyttämiseen;
- 3) vaativan moniammatillisen tuen yksikössä edistetään rajoitustoimenpiteille vaihtoehtoisten ja kuntouttavien toimintatapojen käyttöön ottamista;
- 4) erityishuollossa olevien henkilöiden itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeutta tuetaan ja edistetään asianmukaisin kalustein, välinein ja tilaratkaisuin.

Kehitysvammalain 42 d §:n 1 momentin mukaan erityishuoltoa toteutetaan ensisijaisesti yhteisymmärryksessä erityishuollossa olevan henkilön kanssa. Erityishuollossa voidaan käyttää 42 f—42 n §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä ainoastaan silloin, kun:

- 1) erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;
- 2) rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä hänen terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi; ja
- 3) muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Kehitysvammalain 42 d §:n 2 momentin mukaan rajoitustoimenpiteen on oltava henkilön hoidon ja huolenpidon kannalta perusteltu, tarkoitukseen sopiva ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Jos henkilöön kohdistetaan useampia rajoitustoimenpiteitä samanaikaisesti tai peräkkäin, niiden yhteisvaikutukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Kehitysvammalain 42 d §:n 3 momentin mukaan rajoitustoimenpide on toteutettava erityishuollossa olevan henkilön ihmisarvoa kunnioittaen, mahdollisimman turvallisesti ja hänen perustarpeistaan huolehtien. Rajoitustoimenpiteen käyttö on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä tai jos se vaarantaa erityishuollossa olevan henkilön terveyden tai turvallisuuden. Jos rajoitustoimenpide kohdistuu alaikäiseen, rajoitustoimenpidettä käytettäessä on otettava huomioon alaikäisen etu sekä hänen ikänsä ja kehitystasonsa.

Kehitysvammalain 42 e §:n 1 momentin mukaan, jos erityishuoltoa annettaessa on käytetty 42 f—42 n §:ssä tarkoitettua rajoitustoimenpidettä, toimintayksikössä on viipymättä arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöön johtaneita syitä ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä yksikössä. Jos muussa kuin tahdosta riippumattomassa erityishuollossa olevan henkilön erityishuollossa on käytetty toistuvasti tai pitkäaikaisesti 42 j, 42 l tai 42 m §:ssä tai 42 n §:n 2 momentissa tarkoitettua rajoitustoimenpidettä, toimintayksikössä on arvioitava, täyttyvätkö henkilön kohdalla 32 §:n 1 momentissa tarkoitetut edellytykset henkilön määräämiselle tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon, ja saatettava kysymys tarvittaessa 32 §:n 4 momentissa tarkoitetun sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen arvioitavaksi.

Kehitysvammalain 42 j §:n 2 momentin mukaan tilanteissa, joissa erityishuollossa oleva henkilö, joka ei kykene päättämään hoidostaan, vastustaa terveydenhuollon antamista, henkilöä hoitava lääkäri tai lääkärin ohjeiden mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva terveydenhuollon ammattihenkilö voi antaa lääketieteellisesti välttämättömän terveydenhuollon henkilön vastustuksesta riippumatta, jos hoitamatta jättäminen uhkasi vaarantaa vakavasti henkilön terveyden.

Vammaispalvelulaki (675/2023, tullut voimaan 1.1.2025)

Vammaispalvelulain 1 §:n mukaan vammaispalvelulain tarkoituksena on: 1) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä; 2) tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista; 3) turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.

Vammaispalvelulain 5 §:n 4 momentin mukaan sen lisäksi, mitä sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä säädetään asiakkaan ja lapsen edusta, vammaisen henkilön palveluiden toteuttamisessa on otettava huomioon vammaisen henkilön käyttämä kieli, kommunikointitapa, kulttuuritausta, mielipide sekä osallisuus ja toimintamahdollisuudet omassa toimintaympäristössä. Lisäksi on otettava huomioon lapsen tai nuoren ikä ja kehitysvaihe. Palvelut on toteutettava siten, että ne turvaavat vammaisen henkilön hyvinvoinnin ja kehityksen tukien hänen voimavarojaan ja vahvuuksiaan.